

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Volume: 3 Issue: 14 Fall 2010

12 HAYVANLI TÜRK TAKVİMİ VE KEHANET*

THE TWELVE-ANIMALS TURKISH CALENDAR AND PREDICTION

Şeref BOYRAZ**

Özet

İnsan, ilahî ve bazı beşerî kanunların yasaklamasına rağmen geleceği öğrenme adına her çağ ve şartta birçok farklı fal veya kehanet çeşidini ortaya çıkarmış ve gerektiğinde de bunları kullanmıştır. Kullanılan kehanet çeşitlerinden birisi de 12 hayvanlı Türk takvimi esaslı üzerine oturtulmuştur.

Evrendeki birtakım döngüsel olaylardan hareketle oluşturulduğunu düşündüğümüz 12 hayvanlı Türk takvimini kullananların düşüncesine göre sıcaklık, soğukluk, yağış bakımlarından ve bunlara bağlı olarak da ürün rekoltesi, ucuzluk, pahalılık, hastalık, sağlık, emniyet vs. açılarından bazı yıllar diğerlerine göre farklılık göstermektedir ve bu farklılıklar 12 yıllık periyotlarla sürekli tekrar etmektedir. Buna göre yıllar, her on iki yılda bir insanın karşısına hep aynı şeyleri çıkarmaktadır. İşte bu düşüncelerden hareketle çeşitli Türk toplulukları arasında birtakım kehanetler ortaya çıkmıştır. İlk örneklerine Divanü Lügati't-Türk'te rastladığımız bu kehanetler, daha sonra Farsça ya da Türkçe olarak yazıya geçirilmiş ve özellikle Osmanlı döneminde yaygınlık kazanmıştır. Manzum veya mensur olarak farklı kişiler tarafından yazılmış olan Türkçe metinlerde önce yılın nasıl geçeceği yönünde kehanetler sıralanmakta, ardından o yıl içerisinde doğacak çocukların fiziksel ve karakteristik özellikleriyle gelecekleri hakkında bilgiler verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gelecek Kaygısı, Kehanet, 12 Hayvanlı Türk Takvimi, Kehanet Metinleri.

Abstract

Despite their prohibition by celestial and some human laws, people produced many different fortune tellings and horoscopes in the name of learning future in any century and in any case, and they used them in case of need. One of the prediction type which is used grounds on the base of The Twelve-Animals Turkish Calendar.

According to the thoughts of the users of The Twelve-Animals Turkish Calendar, which we think that it has been formed through some cyclic phenomenons in universe, some of the years designate discrepancy from others in some aspects such as yield of harvest, expense, health, disease, security, etc. which is geared to the condition of warmth, coldness and precipitation, and these discrepancies repeat every other twelve years periodically. This means that years get out the same things to the people's way every other twelve years. With the effects of these thoughts some prophesies appeared among various Turkish communities. These predictions we encountered the first examples in the *Divanü Lügati't-Türk (The First Comprehensive Turkish Dictionary)* was written in Turkish or Persian subsequently, and especially became widespread in the period of Ottoman. In Turkish texts which were written by different people as a verse and prose, precedingly the predictions are listed which was about how the year would pass, then the informations about the physical and mental characteristics of the children who would be born in the same year and their future are given.

Key Words: Future Anxiety, Prediction, The Twelve-Animals Turkish Calendar, Prediction Texts.

1. Merakın Sınır Tanımayan Çocukları: Fal ve Kehanet

İnsanın biyo-psikolojik varlığını sürdürme konusunda doğuştan getirmiş olduğu güçlü arzusu, ihtiyaçlarının çokluğu, tükenmezliği ve buna mukabil içgüdüsel hareketlerin bunları gidermede yetersiz kalması, göreceli de olsa konformist bir yapıya sahip olması, yani en az çaba ve emekle mümkün olan en

* Bu çalışma, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun 10-15 Eylül 2007 tarihleri arasında Ankara'da düzenlemiş olduğu 38. İCANAS (International Congress of Asian and North African Studies) Uluslar arası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi'nde sunulan bildirinin gözden geçirilmiş şeklidir.

** Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü, Sivas.

rahat biçimde yaşama isteği gibi etkenler onun, kaçınılmaz bir şekilde bilgiye ihtiyacı olduğu gerçeğini ortaya koymuştur. Bu ihtiyaç, yine doğuştan getirilen merak faktörüyle de birleşince kendisini daha kuvvetli bir şekilde hissettirir olmuştur. Böylesine önemli ve etkili faktörlerin tetiklediği bilgi ihtiyacı insanın, bütün hayatı boyunca onu elde etmek için çeşitli ve yoğun faaliyetler içerisine girmesini sağlamıştır. Söz konusu faaliyetler, kendisini tetikleyen etkenlerin tazyikiyle insanın dikkatlerini, farklı yoğunluklarda da olsa, insanı çevreleyen evrenin, algılayabildiği tüm unsurları üzerine yöneltmiştir. Tabii insan, doğrusal bir seyir izleyen zaman mefhumuyla da mukayyet/kuşatılmış olduğuna göre bu, aynı dikkatlerin zaman doğrusu üzerinde câri olduğu anlamına da gelmektedir.

Hal-i hazır ve geçmişteki olay, olgu ve objeler hakkında bilgi edinme adına sarf edilen çabalar, genellikle rasyonel yöntemlerle er ya da geç, şu veya bu şekil ve miktarda tatmin edici karşılıklar bulurken gelecekteki ve bazen de geçmişteki unsurlar konusunda aynı rasyonel yöntemlerle aradığı cevapları bulamamaktadır. Bu durum özellikle geleceği öğrenmeye yönelik merakı daha da kamçulamakta ve insanın başka yöntemler aramasına neden olmaktadır. İşte bu aramalar neticesinde, tamamen inanca dayalı olan ve “fal” veya “kehanet” üst başlığıyla anılan metotlar bütünü icat edilip kullanılır olmuştur. Gelecek bilgisini elde etme hususunda insan öylesine bir iştiahtır ki hemen her çağ ve şartta, akla hayale gelmeyecek bir yığın unsur ve usulü bu uğurda kullanmaya çalışmıştır. Sudan ateşe, buluttan kuşa, kumdan yıldızla, bakladan çay, kahve, çiçek, ok, zar, domino, kürek kemiği, sayı, ağaç, gölge, iskambil, el, yüz, ayna, horoz, tütsü, ip, tarot, kitap¹ ve tabiat olaylarına² kadar çok geniş bir yelpazede karşımıza çıkan bu unsur ve usullere her geçen gün, çağa uygun yeni araç ve metotlar eklenmektedir. Bunlara örnek olarak bilgisayar, internet ve cep telefonu verilebilir. Cep telefonları, servis sağlayıcılar sayesinde isteyen günlük yıldız falını sunabilmektedir. Dünyadaki milyonlarca bilgisayarı çalıştıran Windows işletim sisteminin bünyesinde bulunan Solitaire oyunu, fal tutma amacıyla da kullanılabilir. Tarayıcı ve küçük bir program aracılığıyla bilgisayarın şaşma yanılma ihtimali çok düşük sistemine, hem de süratli bir şekilde el ve göz falı baktırılabilir (Bkz. Ek 1). En az bilgisayar kadar önemli ve yine onun bir uzantısı olan internet, uzaktan tarot falına bakma imkanı sunabilmektedir.³ Bütün bunlar insanın önlenemez gelecek merakının ürünü değilse neyin sonucunda ortaya çıkmıştır.

İnsanın geleceği öğrenme adına duyduğu heves, sadece fal ve kehanet çeşitlerine ve onların araçlarına yenilerini eklemekle kalmamış; yasaklara, toplumsal baskılara rağmen fal ve kehanet uygulamalarına devam etmesini de sağlamıştır. Örneğin semavi dinler fal ve kehaneti açıkça yasaklamasına (Çelebi 1995: 138-139; Scognamillo 2000: 163-167; Arslan 2000: 223-232; Kıran 1999) rağmen söz konusu dinlerin müntesipleri fal veya kehanete müracaat etmeye devam etmiş ve hatta kimi zaman yasağı koyan kutsal metinlerini⁴ de -kendilerince haklı gerekçeler bularak- fala alet etmişlerdir.

Saraylarda kahin veya münecim istihdam edilmesini (Aydüz 1993) gerektirecek kadar ileri giden geleceği öğrenme arzusu hatta hırsı, bir ara Osmanlı devletinde öylesine bir noktaya ulaşmıştır ki neredeyse insanları, münecim ya da falcılara danışmadan adım attırmaz hale getirmiştir (Abdulaziz Bey 1995: 364-369). Yeni bir işe başlama, bina temeli atma, nikah kıyma, yazlığa taşınma, seyahate çıkma gibi yapılacak her iş için bir eşref saat veya gün gözetilir olmuştur. Bunun için varlıklılar münecim veya falcılara, diğerleri ise onların yazdıkları metinlere başvurur hale gelmiştir. Osmanlı dönemine ait kimi el yazması eserlerdeki tıraş olunan, elbiselik biçilen, kan aldırılan, kulağın çınladığı vakitlerin insanın geleceği adına nelere delalet ettiğini belirten metinlerin varlığı ve bunların azımsanamayacak bir miktarda olması bunu açıkça göstermektedir.⁵

¹ Fal ve kehanet çeşitleri hakkında bilgi için M. Aydın (1995: 134-138), A. Arslan (2000) ve G. Scognamillo (2000)'nun çalışmalarına bakılabilir.

² Güneş ve ay tutulmasından, gök gürlemesine, şimşek çakmasına, depreme, yeni ay görünmesine, şiddetli yağmur yağmasına, rüzgar esmesine kadar 25 tabiat olayının kehanet amacıyla nasıl kullanıldığını görmek için bkz. (Boyras 2006).

³ Örnek olarak (<http://www.cizlamafalcafe.com>) adresine bakılabilir. Söz konusu adresteki “Msn'den Tarot Falı Bakılır İsteye Göre Kursun Dökülür Kahve Falı Bakılır - Fatma KARAYILAN” (Tırnak içindeki imla siteye aittir.) tarzındaki ifadeler de gelecek merakının insanı hangi noktalara kadar götürebileceğinin önemli bir kanıtı olsa gerektir.

⁴ Kutsal metinler içerisinde fala en açık ve şiddetli biçimde “Gaybı Allah'tan başkası bilemez. 27/65” diye karşı çıkan Kuran-ı Kerim'in bile fala hangi yöntemlerle alet edildiği ve bununla ilgili yazılmış metinler için bkz. (Uzun 1995: 141-145; Boyras 2000: 162-166, 171-174; Temizkan 2007: 70-74).

⁵ Örnek olması için şu küçük metni sunabiliriz:

Bâb-ı Tıraş
Müris-i fakr ile gamdır şenbe, yek-şenbe tıraş
Rûz-ı dü-şenbe bula ni'met, ola devletlü baş
Rûz-ı se-şenbe sudâ' vü hastelik 'ârtz ola
Çehar-şenbe gün eden devlet ü ni'met bula
Halk içinde ger diler isen bulasın nik-nâm

Osmanlı'da böylesine yoğun biçimde kullanılan fal ve falcılık, Cumhuriyet dönemine geldiğinde geri kalmışlığımıza neden olduğu düşünülen pek çok şeyle birlikte, rasyonel olmadığı için yasaklanmıştır. Fal, falcılık ve buna benzer başka birçok husus, 30 Kasım 1925 tarih ve 677 sayılı “*Tekke ve Zaviyelerin Kapatılmasına Dair Kanun*” çerçevesinde “*falcılık, büyüculük, üfürükçülük ve gayıptan haber vermek ve murada kavuşturmak maksadiyle nüshacılık gibi unvan ve sıfatların istimaliyle bu unvan ve sıfatlara ait hizmet ifa ve kisve iktisası memnudur.*” hükmü uyarınca yasaklanmasına rağmen pek çok kişi gizli den gizli ye fala bakmaya ve baktırmaya devam etmiştir.

Rasyonel olanın kutsanıp yüceltildiği irrasyonelin ötekileştirilip âdetâ aforoz edildiği modern çağ ve toplumlarda her ne kadar bir ara fal ve benzeri unsurlara olan meyil azalmış, meyledenler küçümsenmiş de ne fal çeşitleri tamamen ortadan kalkmıştır ne de ona inanan ve başvuranlar. Bu bağlamda rasyonalizmin savunuculuğunu yapan bazı gazete ve dergiler bile sayfaları arasında yıldız ve tarot fallarına yer vermekten kendilerini alamamıştır. İrrasyonelle sırt çevirenler ise gelecek merakını tatmin için rasyonel yöntemlerle onu öğrenmeye çalışmış ve bunun için “futuroloji”yi ihdas etmiştir. Fakat insan yine de geleceğini öğrenmek için eski bildik yöntemlere başvurmaktan geri durmamıştır. “Fala inanma, falsız da kalma.” düşüncesinin sâikiyle özellikle kahve falları, hanım toplantılarının bir numaralı konusu olmuştur. Bir ara gelecekte haber verdiğini iddia eden medyumlar oldukça popüler olmuş ve hatta kimi haber alma teşkilatlarının bile medyumlara müracaat ettikleri söylentileri yayılmıştır.

Geleceği öğrenme isteği ve bu isteğin karşı konulamazlığını fark ederek bunu ticarî bir kazançta dönüştürmeyi arzu edenler, doksanlı yılların sonları ile iki binli yılların başlarında özellikle Ankara, İstanbul gibi büyük şehirlerde yasalara rağmen fal kafelerin⁶ açılmasını sağlamış ve gördüğü rağbet nedeniyle de çok kısa bir zaman içerisinde bunların sayısında patlama yaptırmıştır. Camlarındaki ya da tabelalarındaki “*Kahve sizden, falınıza bakmak bizden.*”, “*Türk kahvesi + fal 5 milyon*”, “*Tarot falına bakılır.*”, “*Tarot 10 milyon*” “*Fala inanma, falsız kalma.*” gibi ibarelerle müşteri çekmeye çalışan ve çok kısa bir zaman zarfında hatırı sayılır bir sektör haline dönüşen bu tür yerlerde fal bakmak, yukarıda sözünü ettiğimiz kanun hükmü uyarınca 2005’in sonlarında yasaklanmıştır. Ancak bunların bir kısmı faaliyetlerine gerek kendi mekanlarında ve gerekse internet üzerinde yine devam etmektedir:

18.04.2009 tarihinde Ankara Kızılay'daki bir kafeden alınan görüntü.

Görüldüğü üzere geleceği öğrenme hususunda insanların ortaya koymuş olduğu ve fal veya kehanet üst başlığıyla anılan yöntemler ve bunların araçları, ilahî ve beşerî yasaklara rağmen yeni şartlara ayak uydurarak varlığını sürdürmektedir ve insanlar gelecek kaygısı çektiği müddetçe de sürdürecektir. İşte böylesine güçlü ve süreklilik arz eden geleceği öğrenme arzusunun insanlara kullandırttığı araçlardan birisi de takvim bilgisidir. Fakat bu konuya geçmeden önce bir başka husus üzerinde durmanın yararlı olacağını düşünüyoruz ki o da fal veya kehanetin ortaya çıkmasını sağlayan etkenlerdir.

Rûz-ı peñ-şenbe traş ol, sana derim ey hümâm

Kim ki ister devleti arta, ola 'ömrü drâz

Cum'a gün 'âdet edine tâ kim ola ser-firâz (Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Bölümü, Nu: 4296, yk. 11b).

Böylesi bir konunun manzumeyle ifade edilmiş olması ise dikkate değer bir başka husustur. Konunun ifadesinde manzum yapının tercih edilmesi, hem konunun akılda kalıcılığını sağlamak, hem konuya verilen önemi göstermek hem de yazarının şairlik kabiliyetini ortaya koymak istemesinden kaynaklanıyor olsa gerektir.

⁶ Fal kafeler hakkında yapılmış bir çalışma için bkz. (Güngör 2004).

2. Fal ve Kehaneti İşleten Faktörler

Çalışmamızın başından beri fal veya kehanetin geleceği öğrenme arzusundan kaynaklandığını ifade etmeye gayret ediyoruz. Evet bu doğrudur, ancak fal veya kehanetin tam olarak nasıl ortaya çıkmış olabileceği konusunu bu, tek başına aydınlatmaya yeterli değildir. Zira söz konusu arzu, gücü nispetinde insanı sadece birtakım çabalar içerisine sürükler, fal ya da kehanete değil. Çünkü fal ya da kehanete sürükleyebilmesi için önce fal ya da kehanet yoluyla gerçekleşeceği söylenen şeylerin oluşum mantığının kavranmış, diğer bir deyişle hayatın tabiatının az ya da çok anlaşılması gerekir. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse fal ya da kehanet, olağanüstü güç veya özellikleri olduğu vehmedilen birtakım ipuçlarından hareketle geleceğe ilişkin yorumlar yapmaktır. Bu yorumları yapabilmek için elbette geçmiş, hal-i hazır ve hayatın nasıl bir seyir izlediğini bilmek icap etmektedir. Çünkü gelecek hem geçmiş ve hal-i hazır üzerinde yükselmektedir ve dolayısıyla nispeten onlardan izler taşıyacaktır hem de çok olağanüstü bir durum olmazsa gelecekte de büyük oranda geçmişteki döngüler tekrar edecektir. İşte bu sebeple olsa gerek ki fal ve kehanet yorumları, büyük oranda geçmiş ve şimdiki zamanın bilgilerine yaslanarak ya da onlar baz alınarak yapılmaktadır.

Buna göre fal ve kehanetin yapılmasını, daha doğrusu ortaya çıkmasını sağlayan başlıca faktör, insanın tabiatındaki döngüyü fark etmiş olmasıdır. Gece-gündüz, mevsimler ve buna bağlı olarak tabiatta hep aynı periyotlarla gerçekleşen yani deveran eden oluşumlar, döngüsel hareketler, her insanın aşağı yukarı aynı yapı ve ihtiyaçlara sahip olması, hayatının birbirine benzer süreçlerden geçmesi gibi durumlar insanoğlu tarafından fark edilmiş ve bunun neticesinde gelecekte de benzer olay ya da durumların yaşanacağı veya yaşanabileceği sonucuna varılmıştır. Gözlem ve deneyimler neticesinde elde edilen bu sonuç, gelecek merakıyla birleşince fal denilen yorumlar ortaya çıkmış olmalıdır. Gelecekte de şimdikiye benzer şeyler yaşanacağı düşünüldüğü için olsa gerek ki fallarda söylenenler hep mevcut durum ya da özelliklere benzemektedir veya onları mihver edinmektedir. Bu bağlamda hemen hemen hiçbir falda, mevcut durumla tamamen alakasız bilgilere rastlanılmamaktadır. Örneğin televizyonların esamisinin bile okunmadığı dönemlerde fala bakan bir kimse birine; “Sen ileride çok ünlü bir televizyon yıldızı olacaksın.” anlamına gelen bir cümle sarf edebilmiş midir? Sanmıyoruz çünkü hem televizyonun ve onun yıldızının nasıl bir şey olduğu bilinmemektedir hem de televizyon yıldızı olmanın bireysel ve toplumsal açıdan değeri. Buradan hareketle fallarda söylenenlerin, söyleyen açısından geçmiş ve şimdiki zamana yaslanması gerektiği gibi söylenen açısından da aynı noktaları referans almak zorunda olduğunu ifade edebiliriz. Çünkü falına bakılan kişi de kendisi için anlamlı şeyler duymak ister. Bunun için de söylenenlerin, söylenen kişinin yaşantısından tamamen kopuk olmaması, onun değer yargılarına, yaşam tarzına ve beklentilerine uygun olması gerekir. Bu da demektir ki hangi araç veya yöntem kullanılarak yapılırsa yapılsın fal, bakan için de baktıran için de gelecek haberleri verirken hal-i hazır ve geçmişe şu veya bu ölçüde yaslanmak zorundadır. Bunun için de elbette ki hayatın, aslında bir döngüden ibaret olduğunun fark edilmesi gerekir. İşte bu fark edildikten sonra gelecekte de -detaylardaki bazı küçük farklılıklara rağmen- benzer şeylerin yaşanacağı çıkarsaması yapılmış ve böylece fal doğmuş olmalıdır.

Falın ortaya çıkmasını sağlayan yegâne etken bu değildir sanırız. Çünkü meselenin bir de inanç boyutu bulunmaktadır. Bir zamanlar animist olan bazı insanlar, çevresinde gördüğü her varlığın bir ruhu ve gücü olduğuna, dolayısıyla bunların da insanın hayatını şu veya bu şekilde etkileyebil/di/ece/ğine inanıyordu. Bu inanış dolayısıyla söz konusu varlıkların durum veya hareketlerine bakılarak, etkileri nispetinde gelecekle ilgili haberler verilmeye başlanmıştır. Malum olduğu üzere animizmden sonraki aşamada bazı varlıkların tanrı olduğuna hükmediliyordu. Bu hüküm çerçevesinde her biri farklı güç ve özelliklere sahip, dolayısıyla farklı alan veya zamanlarda etkili olan bu tanrıların da insanlar üzerinde periyodik olarak değişen etkileri olduğu düşünülüyordu. İşte bu etkilere bakılarak da gelecekle ilgili yorumlar yapılmaya başlandı. Bilindiği üzere yıldız falı bu cinstendir. Fakat dikkat edilecek olursa sözünü ettiğimiz bu inanışlara dayanarak yapılan fallarda da geleceğe ilişkin hükümler verilirken yine hayatın döngüsel olduğu çıkarsamasından istifade edilmektedir.

Kader olgusu ortaya çıktığında insanlar, yaşanacak olanlar önceden belirlenmiş ve bunlar da bir yerlerde kayıtlı⁷ olduğuna göre bir şekilde öğrenilebilir düşüncesiyle fallarına yeni bir dayanak bulmuşlardır.

⁷ Milattan önce 1700'lere tarihlenen, Mezopotamya kökenli bir efsaneye göre tanrılar insanların kaderlerini tabletlere yazar, gökyüzüne asarlar. Böylece insanların başına nelerin geleceği belli olurmuş. Birgün Kuş Adam Anzu bu kader tabletlerini çalmış ve yeryüzünde kargaşa başlamış. Fakat uzun uğraşlar sonucunda tanrılar tabletleri ondan alıp tekrar yerlerine asmış ve insanlar kaderlerine yeniden kavuşmuşlar.

Bilindiği üzere İslamî literatürde de insanların kaderi *levh-i mahfuz* (saklanmış, korunmuş levhalar)'da yazılıdır. İnanışa göre bazı şeytanlar veya cinler bu levhalardan insanların kaderine ilişkin bazı bilgi kırıntılarını çalıp –ki bu konudan Kuran (37/8-10) da

Bu nedenle bazıları fallarında gelecek bilgileri verirken bunu, kader bilgisine erişme imkânı olanlardan aldıklarını ya da bunların doğrudan, bizzat kendilerine bildirildiğini ima etmektedirler. Bu imalarını haklı çıkaracak gerekçeleri de vardır. Çünkü gaybı Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceğini belirten Kuran (72/26-27), Allah'ın bunu, dilediği kullarına bildirebileceği yolunda bir beyana da sahiptir. İlahî kaynaklı olduğu iddia edilse bile bu tür fallarda da falı bakılanların beklentilerinden ötürü yine geçmişte veya hâlde yaşananların benzerleri söylenmektedir. Bütün bunlardan da anlaşılacağı üzere geleceğin haberleri verilirken çoğunlukla hayatın döngüselliklerinden istifade edilmektedir.

3. Bir Kehanet Aracı Olarak Takvim ve 12 Hayvanlı Türk Takvimi

Bilindiği üzere gece-gündüz, yaz-kış, ayın hareketleri gibi zaman içerisindeki bazı olay ya da durumların belirli periyotlarla sürekli tekrar etmesi, zamanın belli dilimlere bölünmesini, yani takvimin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bazı olay ya da durumların belirli zaman dilimlerinde sürekli tekrar etmesi ise zamanın, söz konusu olay ya da durumların gerçekleşmesinde etkili olduğu düşüncesini doğurmuş ve bu da takvime bağlı birtakım fal veya kehanet yöntemlerini ortaya çıkarmıştır. Örneğin yeni yıla ne yaparak girersen bütün yıl boyunca hep aynı şeyle meşgul olursun kehaneti gibi.

Takvim bilgisinden hareketle yapılan fal veya kehanette araç olarak sanırız en fazla yıl periyodu kullanılmaktadır. En fazla yıl periyodunun kullanılması ise öyle sanıyoruz ki tabiatta gözlemlenebilen en büyük döngüsel değişikliklerin yıla bağlı olarak gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır. Genellikle yılbaşı günü yapılan birtakım pratiklerle o yılın nasıl geçeceği, kişiye neler getireceği gibi konular hakkında geleceğe ilişkin bilgiler alınmaya çalışılmaktadır.⁸ Ayrıca Rumî, hicrî, miladî gibi çeşitli takvimlerdeki yılbaşının denk geldiği güne bakılarak da söz konusu yılın, o takvimi kullananlar için nasıl geçeceğine dair çeşitli kehanetlerde bulunulmaktadır. Astrolojinin ilkeleri kullanılarak gerçekleştirilen bu tarz kehanetin (Boyraz 2006: 95-97, 106-112), nevruzu yılbaşı addeden Türkler için de yapıldığı, Osmanlı döneminden kalma bazı metinlerden anlaşılmaktadır (Boyraz 2002: 291-295). Türk takvim bilgisinden hareketle oluşturulmuş bundan başka bir kehanet yöntemi daha vardır ki o da on iki hayvanlı Türk takvimi esasına üzerine oturtulmuştur. Söz konusu esas üzerine bina edilmiş kehanetler bize öyle geliyor ki nevruzun ilk gününe bakılarak yapılanlara nazaran daha eski ve daha Türk'e hastır. Çünkü astrolojinin ilkeleri kullanılarak ve nevruzun ilk günü dikkate alınarak yapılan kehanet metinleri hem 16. yüzyıldan öncesinde görülmemektedir hem de bunların benzerlerine halk arasında rastlanmaktadır. Oysa on iki hayvanlı Türk takviminden hareketle yapılan kehanetlerde durum bunun tam tersidir. Sözü edilen kehanetlerin hem yazılı metinlerine hem de halk arasındaki biçimlerine Kaşgarlı Mahmut'la birlikte on birinci yüzyıldan itibaren, geniş bir coğrafyada tesadüf etmek mümkündür.

Hafızalarımızı tazelemek gerekirse bilindiği üzere on iki hayvanlı takvim Japonya'dan Doğu Avrupa'ya kadar oldukça geniş bir sahada, birçok Asyalı kavim tarafından kullanılmıştır (Turan 1941: 47-63; Tavkul 2007: 26-27). İlk olarak hangi kültür tarafından ihdas edildiği hâlâ tartışmalı olan bu takvimi, her millet birtakım değişikliklere uğratarak kendi kültürüne özgü hale getirmiştir.⁹ On iki hayvanlı takvimin menşei konusunda öne çıkan iki kültürden biri olan Türk kültürü, bu takvimi Çinlilerden almış olsa bile -ki takvimin Türk boyları arasındaki yaygınlığı ve eskiliği düşünülünce bu ihtimal bize oldukça uzak görünüyorsa da meydana getirdiği değişikliklerle onu Türk'e has kılmış ve buna "*On iki hayvanlı Türk takvimi*" denilmesini sağlamıştır.

Kısaca özetleyecek olursak on iki hayvanlı Türk takvimine göre bir gün 12 çağ¹⁰, her çağ da 8 *kehten* oluşmaktadır. Göktürkler dönemine kadar ay yılı esas alındığından bu takvime göre bir ay bazen 30, bazen de 29 gün çekmektedir. 12 ayın yani 354 günün bir yılı oluşturduğu bu takvimde her bir yıl, bir hayvan

bahsetmektedir- üzerlerine de bir şeyler katarak ilgili kişilere ulaştırırlarmış. Gelecek bilgileri veren bazı kişiler bilgilerini işte bu inanca dayandırmaktadırlar.

Dikkat edilecek olursa her iki inanış da birbirine çok benzemektedir. İkisinde de kaderin yazılı olduğu levhalar vardır ve gökte(?) saklı vaziyette durmaktadır. İkisinde de bir hırsızlık söz konusudur ve bu düzeni bozmaya yöneliktir.

⁸ Niyet açma veya tutma, kulak falı gibi gelecek bilgisi almaya odaklı bazı yılbaşı uygulamaları hakkında bkz. (Yücel 2000: 405-408; Boyraz 2002: 295; 2006: 227-229)

⁹ On iki hayvanlı takvim ve farklı kültürel coğrafyalarda bu takvimde meydana gelen değişiklikler için bkz. (Rıza Nur 1926: 2-17; Atalay 1939: 344-348; Turan 1941; Çay 1993: 21-28; Baykara 2001: 33-41; Durmuş 2004: 4-6; Tavkul 2007: 25-44; Aynakulova 2007: 21-28).

¹⁰ Günü, çağlara ayırarak bölümlendirme Anadolu'nun bazı bölgelerinde hâlâ devam etmektedir. Örneğin bu satırların yazarının doğum yeri olan Sivas'ın bazı köylerinde, herhangi bir iş ya da durumun ne zaman gerçekleştiğini ifade etmek için söylenen bazı ibarelerde; "*gusluh* (kuşluk) çağ, *evle* (öğle) çağ, *ilkindi* (ikinci) çağ, *yasdı* (yatsı) çağ" örneklerindeki gibi çağ kelimesi kullanılmaktadır.

adıyla anılmaktadır ve bu hayvanların sayısı da 12'dir. Divanü Lügati't-Türk (Atalay 1939: 345-346)'e göre söz konusu hayvanların adları sırasıyla şu şekildedir: 1. Sıçan, 2. öküz, 3. pars, 4. tavşan, 5. timsah, 6. yılan, 7. at, 8. koyun, 9. maymun, 10. tavuk, 11. köpek ve 12. domuz.¹¹ Sıçanla başlayıp domuzla biten bu 12 yıllık devreye, farklı Türk boylarında lehçe farklılığından kaynaklanan sebeplerden ötürü olsa gerek ki “*müçe, müçel, müçöl, müşe, müşel*” gibi adlar verilmektedir. Sümercede yıl anlamına gelen “*mu*” sözcüğünden türetildiği iddia edilen (Gerey 2003) “*müçe*”nin beşle çarpımından oluşan 60 yıllık devreye ise *pükül* denilmektedir ki bu adlandırma gördüğümüz kadarıyla sadece Hakaslara özgüdür (Butanayev 1994: 457).

Yeri gelmişken burada bir hususa değinmenin faydalı olacağını düşünüyoruz ki o da “Neden 12?” konusudur. Yukarıda da görüldüğü üzere bir gün çağlara ayrılırken, bir yıl aylara bölünürken ve bir müçe oluşturulurken hep 12 sayısı kullanılmıştır. Evet, neden 12? Bu soruya değil de bir benzeri olan “*Neden 12 hayvan?*” sorusuna cevap vermeye çalışan ender kişilerden olan Osman Turan (1941: 88), ihtimal payını da bırakarak “*bu on iki hayvan Türklerin on iki boy teşkilatına mensup oldukları bir devrin totemik bir hatırasıdır.*” iddiasını dile getirmektedir. Turan (1941: 72-88)'in izah etmeye çalıştığı gibi bu iddiayı destekleyecek veriler olduğu gibi akim bırakacak hususlar da mevcuttur. Örneğin totemikse bu hayvanların arasında bazı önemli boyların simgesi olan kurt, kartal ve dağ keçisi, özellikle de kurt neden yoktur? Ayrıca Türk boyları tarafından değil totem, kutsal bile addedilmeyen ve hatta kimi boylarda adı bile söylenmek istenmeyen (Turan 1941: 81-82) sıçan, yılan, maymun ve domuz gibi hayvan adlarına takvim içerisinde niçin yer verilmiştir? Bu sorular, 12 hayvanlı takvimin totemik kökenlere dayanabileceği ihtimal ve iddiasını zayıflatmaktadır. Dolayısıyla söz konusu hayvanların totemik menşeden gelip gelmediğini, eldeki verilere göre şimdilik tam olarak söyleyemiyoruz. Ancak burada ilginç bir tespiti de belirtmeden geçemeyeceğiz: Nedenise adı geçen hayvanların içerisinde kuş cinsinden hiçbir hayvanın ismi bulunmamaktadır ve 24 Oğuz boyunun her biri de kendilerine ongun olarak kuş türlerinden birini (Ögel 1993: 355-370) seçmiştir. Bu bir tesadüf müdür yoksa üzerinde ayrıca durulması gereken bir husus mudur? tam olarak karar veremedik fakat zihnimizin bir köşesine bunu bir soru işareti olarak yerleştirdik.

“Neden 12?” konusuna tekrar dönecek olursak biz bu sayının, boy teşkilatından ve totemik inanışlardan ziyade bir yılı oluşturan 12 aydan kaynaklanmış olabileceğini düşünüyoruz. Malum olduğu üzere mevsimsel ve buna bağlı olarak da tabiattaki bitkisel değişimlerin periyoduna göre oluşturulan bir yıllık zaman dilimi, Ay'ın devrî hareketleri dikkate alınarak 12'ye bölünmüştür. Çünkü Ay, periyodik hareketini 354 günlük bir yılda 12 defa gerçekleştirmektedir. Zaman dilimi olan ayın süresi, Dünyanın uydusu olan Ay'ın bir periyodik hareketi dikkate alınarak belirlenmiş olduğundan olsa gerek ki tıpkı Türkçede olduğu gibi bazı dillerde, bazen 30, bazen 29 gün çeken zaman dilimi ile Dünyanın uydusunun adı aynı kelimeyle karşılanmaktadır (Emiroğlu 1984: 40).

İşte bir yılın 12 ayla tamamlanıp başa döndüğünü fark eden mantık, aynı düzenin günler ve yıllar için de geçerli olabileceğini düşünmüş olmalıdır ki günleri 12 çağa bölmüş ve 12 yıldan oluşan bir devir/müçe tasavvur etmiştir. Tesadüfî midir yoksa bilinçli bir seçim midir bilemiyoruz ama bu on ikili taksimat, 12 burçla da örtüşmektedir ki Kaşgarlı; bu konuyla ilgili naklettiği efsanesinde, yılların adını koyan hakanın sözlerini aktarırken bunun hem bilinçli bir seçim olduğunu hem de 12 yıllık devrenin 12 aya benzetilerek oluşturulduğunu belirtmektedir: “*Göğün on iki burcu ve on iki ay sayısınca her yıla birer ad koyalım.* (Atalay 1939: 345)”

¹¹ Hayvanların isimleri konusunda farklı Türk boylarında muhtelif varyantlar (Turan 1941: 47-62; Tavkul 2007: 27-42) göze çarpsa da sıralama hemen hepsinde bu şekildedir. Varyantlaşma da özellikle ikinci ve beşinci hayvanın isimlerinde yoğunlaşmaktadır. Kaşgarlı'nın öküz yılı karşılığını verdiği ud yılına başka birçok kaynak veya Türk boyunda sığır ya da inek yılı denilmektedir. Aynı familyadan olmalarına rağmen her üç kelime de farklı varlıkları karşılamaktadır. Kaşgarlı, “*Türkler bu yılların her birinde bir hikmet var sanarak fal tutarlar.*” der ve örnek olarak da “*Ud yılı girdiğinde savaş çoğalmış; çünkü öküzler birbirleriyle vuruşurlar, tos yaparlar.* (Atalay 1939: 347)” cümlesini ilave eder. Cümlede *udun* karşılığı olarak öküzün seçilmesi boşuna değildir zira inek, sığır ve öküz üçlemesi içerisinde en çok vuruşanlar öküzlerdir ve aslında öküzlerden de ziyade boğalardır. Öküzle boğa arasındaki fark da tarım toplumlarında çok açık bir şekilde bilinmektedir. Kim bilir belki de udun tam karşılığı boğadır, çünkü yıla ilgili verilen hükme boğalar daha fazla uymaktadır. Bu sebeple ud ve benzeri başka kelimeleri çevirirken kelimeler arasındaki anlam nüanslarına dikkat etmek gerekir diye düşünüyoruz. Zira boğa, öküz, sığır ve inekten her birinin özellikleri birbirinden farklıdır ve eğer bu hayvanlarla yılın özellikleri arasında bir özdeşlik kuruluyorsa -ki bize göre bu muhakkaktır- boğa olması gereken yere öküz uyabilir ama inek hiç uymaz. Çünkü inek, öküzün tam tersine halim, selim bir yapıya sahiptir. On ikili devredeki beşinci hayvanın yerine de ejder, timsah, balık ve kertenkele gibi birbirinden farklı hayvan adları kullanılmaktadır. Buradaki varyantlaşma diğerine göre daha keskindir. Bizce bu varyantlaşmanın nereden kaynaklanmış olabileceği üzerinde iyi bir şekilde durulması ve konunun aydınlığa kavuşturulması gerekmektedir. Kaşgarlı; “*Timsah yılı girdiğinde yağmur çok yağar, bolluk olmuştur; çünkü timsah suda yaşar.*” demektedir. Bu mantığa göre söz konusu yıla, bazı Türk boylarında olduğu gibi balık yılı da denilebilir, çünkü o da suda yaşamaktadır. Bu durumda aynı yıla ejder veya kertenkele yılı diyenler bunu nereden çıkarmışlardır. Tavuk yılını, *murg* (kuş) yılı diye çevirenlerin (bkz. metinler kısmı) yaptığı bir dikkatsizlik mi söz konusudur yoksa farklı Türk boylarının takvimlerinde yaptıkları bir değişiklik mi? Bu hususun da etraflıca tartışılması gerektiği kanaatindeyiz.

Buna göre nasıl ki on iki aydan her birinin kendine has özellikleri ve getirileri vardır ve döngüseldir, 12 çağın ve yılın da aynı düzene sahip olduğunu düşünmüş olmalıdırlar. Elbette bu şekilde düşünmüş olmakta da büsbütün haksız ve dayanaktan yoksun değillerdir. Zira tam olarak periyodik olmasa bile bazı yıllar diğerlerine oranla daha sıcak veya soğuk, kurak veya bol yağışlı ya da mutedil geçmekte, buna bağlı olarak da tarım ve hayvancılıkta kimi ürünlerde bazen yüksek verim, bazı mahsullerde de kimi zaman düşük rekolte elde edilmektedir. Tabii bu durum zincirleme olarak hastalık, sağlık, huzur, güven, emniyet, ucuzluk, pahalılık ve hatta savaş gibi başka birçok konu üzerinde kelebek etkisi oluşturmaktadır. İşte yıllar arasındaki bu ve buna benzer farklılıklar ve bunların belirli periyotlarla tekrar ettiğinin fark edilmesi de müçelerin oluşturulmasında etkili olmuştur sanırız. Hayatının seyri doğrudan doğruya tabiat koşullarına bağlı olduğu için tabiatın nabzını çok iyi tutmak zorunda olan insanın yıllar arasındaki bu ve benzeri farklılıkları fark etmesi hiç de zor olmasa gerektir. Öyle tahmin ediyoruz ki gözlem ve tecrübeyle yılların tebarüz etmiş özellikleri tespit edildikten sonra bunları birbirinden ayırt etme ihtiyacı hâsıl olmuş ve bu ihtiyacı gidermek için de her bir yıla, o yılın en çok öne çıkmış özelliğine uygun niteliğe sahip hayvanın adı verilmiştir. Böyle yapıldığı için olsa gerek ki yıllarla ilgili kehanet örnekleri verirken Kaşgarlı Mahmut, kehaneti yazdıktan sonra niçin böyle bir kehanette bulunulduğunun sebebini açıklamaya çalışmış ve bu meyanda yıla adını veren hayvanın bariz özelliklerini sıralamıştır: “*Tavuk yılında yiyecek çok olur, ancak insanlar arasında karışıklık çıkarmış; çünkü tavuğun yemi danedir; daneyi bulabilmek için çöpleri, kuruntuları birbirine karıştırır. Timsah yılı girdiğinde yağmur çok yağar, bolluk olurmuş; çünkü timsah suda yaşar.* (Atalay 1939: 347)” vs.¹²

İşte bu şekilde gözlem ve deneyim yoluyla oluşturulmuş olduğunu düşündüğümüz on iki hayvanlı yıllar için Türkler arasında muhtelif kehanetler yapılmıştır ki biz bu kehanetlerin de yılların tecrübe edilmiş özelliklerinden hareketle ortaya konulmuş olabileceğini düşünüyoruz. Zira on iki hayvanlı Türk takvimini oluşturan mantığa göre yukarıda bahsettiğimiz nedenlerden ötürü tecrübe edilmesi gereken, birbirinden farklı özelliklere sahip on iki yıl vardır. Bu on iki yılın özellikleri ve insanlara neler getirdiği bir kere öğrenilecek olursa on iki yıldan sonrası birer döngüden ibaret olduğu için önceki yıllarda gerçekleşenlerin aynılığı ya da benzerleri aynı adı taşıyan yıllarda da insanların karşısına çıkacaktır. Çünkü aynı şart ve özellikler her zaman aynı sonuçları doğurmaktadır. Kısaca bu, dünyada on iki yıl arayla aşağı yukarı hep aynı şeyler olmaktadır veya olacaktır, demektir. On iki yıllık döngüden kaynaklanan kehanetler ve bunların her müçede bir tekrar etmesi, hayatın devingen ve değişken seyri ile ne derece örtüşmektedir bilinmez ama bilinen bir şey varsa o da bu kehanetlerin bir zamanlar çok yaygın olduğudur. Öyle ki on iki hayvanlı yıllardan neşet eden kehanetler, Azeri (Ferzeliyev 1994: 17-18; Nerimanoğlu 2004: 221), Kazak (Tavkul 2007: 37), Hakas (Butanayev 1994: 464-467; Özkan 2002: 151), Nogay, Karaçay-Malkarlılar (Tavkul 2007: 39-40) gibi çeşitli Türk boyları ve hatta Çerkezler (Tavkul 2007: 41) arasında, bugün bile hâlâ sözlü gelenekte yaşatılmaktadır.

4. 12 Hayvanlı Türk Takviminden Hareketle Ya/p/z/ılan Kehanet Metinleri

Böylesine yaygın olarak biliniyor olmasından olsa gerek ki bu kehanetler zaman içerisinde farklı kişiler tarafından yazıya da geçirilmiştir. Bunların bazılarında Rıza Nur ve Osman Turan çalışmalarında bahsetmişti. Rıza Nur (1926: 13-14), Türk takvimini tekrar dirilterek yeniden kullanabileceğimizi belirttiği makalesinde, bir el yazmasında bulduğu kehanetlerden bahsetmekte ve metnini muhtasar bir şekilde vermektedir. O. Turan ise (1941: 89-96; 108-118) çalışmasında bu konuya ayrı bir bölüm ayırarak okuyucuya, çevirisi ve orijinaliyle birlikte muhtelif metinler sunmuştur. Bu metinlerin başında Celalettin Mehmet Abdullah Yezdi’ye ait Farsça *Tuhfetü'l-Müneccimin*’deki ve İbrahim Hakkı’nın *Marifetname*’sindeki¹³ konuyla ilgili bölümler gelmektedir. Bunun yanı sıra Turan, aynı konuda Farsça ve Türkçe olarak yazılmış birkaç küçük metni de dikkatlere sunmuştur.

¹² Nahçıvan’dan derlenmiş olan aşağıdaki kehanetlerin (Ferzeliyev 1994: 17-18) yapısı da söz konusu düşüncelerimizi teyit etmeye yeterlidir sanırız:

Siçan yılı: İnsanlar siçan gibi olurlar, her şeyi kemirip dağıtırlar. Öküz yılı: İnsanlar işlek olurlar. Peleng yılı: İnsanlar peleng gibi yirtıcı olurlar. Tavşan yılı: İnsanlar tavşan gibi korkak olurlar. Balık yılı: İnsanlar suda çok hareket ederler. Yılan yılı: Bu yılda insanlar birbirlerini zehirlerler.... vs.

¹³ 18. yüzyılın meşhur ansiklopedisti olan Erzurumlu İbrahim Hakkı (1330: 136-138), döneminin bilimsel pek çok konusuna ilgili bilgiler verdiği *Marifetnâme*’sinde, on iki hayvanlı Türk takvimine de yer ayırmış ve konuyu 87 beyitlik bir manzumeyle anlatmıştır. Pek çok yazması bulunan ve birçok defa da baskısı yapılan *Marifetnâme*’deki bu manzume sayısız kişi tarafından okunmuş olmalıdır. Okunduğunun göstergesi de bazı kişiler tarafından sırf bu manzumenin başka eserlere istinsah edilmiş olmasıdır. Bunun birkaç örneği için kaynakçamıza bakılabilir. Cumhuriyet döneminde yapılan baskılarına alınmayan bu manzumeyi Osman Turan, çalışmasında hem günümüz Türkçesine çevirip özetleyerek hem de Osmanlı harfleriyle vermiştir. Anlaşılacağı üzere İbrahim Hakkı’nın adı geçen manzumesinin tam bir yazı çevrimi henüz yoktur. Bu sebeple diğerleriyle karşılaştırma imkanı sunması için çalışmamızın ekler kısmına (Ek: 5) o da dahil edilmiştir.

Bizim burada söz konusu edeceğimiz metinlerse Türkçe olup bunların dışındadır. Tarih sırasına göre verecek olursak tespit ettiğimiz ilk metin, müneccimbaşı Mehmet Çelebi'ye aittir. Kaynakların (Bursalı Mehmet Tahir 2000: 3/301) verdiği bilgiye göre Şehzade camiinde bir müddet muvakkitlik yaptıktan sonra müneccimbaşığa terfi eden Mehmet Çelebi, hey'et ve ilm-i nücumla oldukça vakıftır. 1040 (1630-31)'ta vefat eden Çelebi'nin "*Usul-i Ahkam-ı Sal-i Âlem*" adlı eserinden başka, takvim ve yıldızbilimi konularıyla ilgili dört risalesi daha vardır. Mehmet Çelebi'nin Türk takvimiyle ilgili kehanetleri, Türkiye kütüphanelerinde çok sayıda nüshası bulunan ve yukarıda adı geçen eserinin içerisinde yer almaktadır. Çelebi, astrolojinin ilkelerinden hareketle farklı milletler için yıl hükümlerinin nasıl çıkarıldığını anlattığı eserinde (Boyras 2006: 96-97), çalışmasının bütüncül olması için olsa gerek ki Türk takviminin kehanetlerinden de bahsetmiştir. Mehmet Çelebi, "*Bilgi ki Hata ve Hutun ve Türkistan âlimleri bu âlemin devrini on iki yıl(a) bölmüşlerdir ve her yılı bir hayvanın hüvy ve hısâline nisbet edüp ahkâm irâd etmişlerdir. (Metnin tamamı için bkz. Ek: 2)*" cümlesiyle konuya girdikten sonra sırasıyla on iki hayvan adını taşıyan yılların kehanetlerini mensur olarak sunmuş ve "Hata, Hutun filozoflarının ve Çağatay'ın akıllılarının bu konudaki inançları oldukça kavi, tecrübeleri fazladır." anlamına gelen ifadelerle konuyu noktalamıştır.

Tespit ettiğimiz ikinci metin ise Hasan Rızayî'nin kaleminden çıkmıştır. Celvetiye tarikatının şeyhlerinden olan Hasan Rızayî, aslen Aksaraylıdır ve kaynakların (Bursalı Mehmet Tahir 2000: 1/62) belirttiğine göre 1080 (1669-70)'de Gülistan'ı nazmen tercüme etmiştir ve ilahilerini barındıran bir eseri daha vardır. Şiir vadisinde Gülistan'ı nazmen tercüme edecek kadar mahir olan Hasan Rızayî, on iki hayvanlı Türk takviminin kehanetlerini de manzum olarak yazmıştır. 95 beyit tutarındaki eserini Rızayî, kendisinin belirttiğine göre kıramayacağı bir arkadaşının teklifi üzerine ve hayır duası almak maksadıyla kaleme almıştır. Rızayî, alışılmış hamdele ve salvele kısmından sonra söz konusu kehanetlerin Hutun, Deşt, Çin, Uygur ve Kıpçak memleketlerinde bilindiğini belirterek yıllara göre kehanetleri sıralamaya başlamıştır (Metnin tamamı için bkz. Ek: 3). Rızayî, İslâmî ve hatta tarikat şeyhliği kimliğinden olsa gerek ki kehanetlerden önce ve sonra her şeyin Allah'ın hükmü altında olduğunu, zamanın veya asrın herhangi bir etkisinin olamayacağını ve geleceği ancak O'nun bilebileceğini hatırlatma ihtiyacını hissetmiştir: "*Cümle işde hüküm Hüdânundur / Sanma asrun yahud zamânundur*" veya "*Cümlesin Hak bilür bu ahkâmın / Var ise zerre denlü iz'ânın*" Zira yukarıda da belirtildiği gibi İslama göre gaybı Allah'tan başka kimse bilemez ve her şey Allah'ın hükmü tasarrufu altındadır.

Rızayî'nin söz konusu eserinin şimdilik dört nüshasını tespit edebildik. Bunlardan birisi "*Ahkâm-ı Sâl-i Türkân*" başlığıyla Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü Nu: 3428/2'de yer almaktadır. Diğer nüshalardan ikisi, Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi Nu: 12417 ve 12774'te birisi de Bibliotheque Nationale, Regius'ta kayıtlıdır. Bu son üç nüshanın da ortak özelliği, Cevrî İbrahim Çelebi'nin melhemesinin içerisinde yer almasıdır. Bunun sebebi de sanırız Cevrî'nin melhemesinde¹⁴ farklı milletlerin yılbaşına göre çeşitli kehanetlerde bulunulmasıdır. Cevrî'nin melhemesinin orijinalinde Türk takviminden hareketle yapılmış kehanetler yer almadığı için melhemeyi istinsah edenler, Rızayî'nin bu manzumesini hem bir eksikliği gidermek hem de konu bütünlüğünü sağlamak gayesiyle söz konusu eserin içine monte etmiş olmalıdır. Rızayî'nin manzumesi mahlas beyti kaldırılarak ve Cevrî'ye aitmiş gibi gösterilerek adı geçen kütüphanedeki 12417 demirbaş numaralı eserin içerisine tam manasıyla eklenmiştir. Aynı kütüphanenin 12774 numaralı eserinde ise Rızayî'nin manzumesi, Cevrî'nin melhemesinin baş kısmına melhemeden bağımsız olarak yazılmıştır. Yine "*Ahkâm-ı Sâl-i Türkân*" başlığıyla verilen manzume burada 2 beyit eksiktir.

Bunlar haricinde tespit edebildiğimiz metinlerin ise müellifleri belli değildir. Bunlardan birincisi "*Ahkâm-ı Sal-i Türkân*" adıyla, Millî Kütüphane Yz A 3502/4'te kayıtlıdır. Bu yazmada herhangi bir açıklama yapılmaksızın doğrudan yılların kehanetleri verilmiştir (Bu yazmanın metni için bkz. Ek: 4). Mensur olan bu metnin hemen altında bulunan "*Der-vefat-ı Sultan İbrahim Han Bin yüz yirmi altı (1714) senesi mâh-ı rebıyyülâhîrin yirminci mübarek yevm-i Cuma günü ki rûz-ı Hızrun ibtida günü dâr-ı fenadan dâr-ı bekaya rihlet eyledi.*" biçimindeki ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla metin, 05.05.1714 tarihinden önceki bir zamanda yazıya geçirilmiştir.

Her bir yılın, dolayısıyla hayvan adının Türkçe, Arapça veya Farsçasının başlıklar halinde verildiği söz konusu metinde fasıl sonlarında genellikle "*Allahu a'lem* (Allah en iyi bilendir)" ibaresi kullanılmıştır. Metnin en sonunda da "İşte bu aziz olan Allah'ın takdiridir. Gaybı, en iyi bilici olan Allah'tan başkası bilemez." anlamlarına gelen Kuran-ı Kerim (6/96, 41/12, 27/65) kaynaklı cümlelere yer verilmiştir. Böylece bir anlamda; "Biz, geleceğe ilişkin bu bilgileri veriyoruz, isteyen bunlara inanabilir. Ama bizim inancımıza göre her şey Allah'ın takdiridir ve geleceği ondan başkası bilemez." denilmekte ve Allah'ın yasaklamış olduğu bir işe/kâhinliğe aracılık etmiş olmaktan dolayı iman tazelenmesi yapılmaktadır.

¹⁴ Melhemeler ve Cevrî İbrahim Çelebi'nin melhemesi hakkında bilgi için bkz. (Boyras 2006).

Müellifini tespit edemediğimiz diğer metin de mensur olup “*Resail-i Ahkam-ı Nücum*” adlı risaleler mecmuasının içinde bulunmaktadır. Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye Bölümü Nu: 842’de kayıtlı olan mecmuadaki bu metinde de doğrudan konuya girilmiştir. Yukarıdaki gibi burada da “*Allahu a’lem*” ibareleri kullanılmıştır. Yalnız söz konusu ibare, burada hem başlıklarda hem de fasıl sonlarında yazılmıştır. Demek ki bu metni yazan veya istinsah edenin İslamî duyarlılığı diğerinkine göre daha fazladır.

İster manzum olsun ister mensur, tespit ettiğimiz bu metinlerde usul hep aynıdır. Önce yılın neler getireceği belirtilmekte, ardından yıl içerisinde doğacak çocukların nasıl bir yapı ve geleceğe sahip olacağı konusunda muhtelif veriler sıralanmaktadır. Bu bağlamda sözünü ettiğimiz metinlerde yağış, sıcaklık, kuraklık, soğukluk gibi konular bakımından mevsimlerin durumu, yetiştirilen tarım ürünlerinin rekoltesi, ucuzluk, pahalılık, salgın hastalıklar, savaşlar, yöneticilerin halka karşı tutumu, ölüm ve hastalık durumları gibi hususlarda kehanetlerde bulunulup söz konusu yılın başı, ortası ve sonunda doğacak çocukların fizikî ve karakteristik yapısından söz edilirken de çok fazla ayrıntıya inilmeyip genellikle güzel yüzlü, doğru sözlü, iyi huylu, akıllı, zekî, ileri görüşlü, çalışkan, cömert, anlayışlı, dost canlısı, yiğit, vefalı, ikiyüzlü, sebatkar, edepli, cesur, uzun ömürlü olup olmayacağı konularında bilgiler verilmektedir. Söz konusu bilgilere dikkat edilecek olursa aslında bunların, her dönemde karşılaşılabilecek durumlar olduğu ve her dönem insanında bulunması istenilen meziyetlerin sıralandığı görülecektir. Herhangi bir kişi ya da duruma ilişkin çok özele inen bilgiler verilmediği için bu kehanetler hemen hemen birçok dönemde geçerliliğini korumaktadır.

Anlaşılabileceği üzere sözelliğin doğası gereği sözlü kültür ortamında daha kısa tutulan kehanetler, yazının koruyuculuğuna emanet edildiğinde uzunlaşmış ve daha sistematik hale gelmiştir. Bu uzunlaşma ve sistematikleşme derlemeler neticesinde mi oluşmuş yoksa onları yazıya geçirenlerin tasarruflarıyla sonradan mı bu hale gelmiştir bunu tam olarak bilemiyoruz.

Tam olarak bilemediğimiz hususlardan birisi de bu metinlerin derleme yoluyla mı oluşturulduğu yoksa herhangi bir yazılı kaynaktan mı alındığıdır. Fakat metinlerde verilen kehanetlerin birbirlerine olan benzerliği ve hatta kimi zaman aynı yerde, aynı kelimelerin kullanılması bunların tek bir kaynaktan alınmış olabileceğini düşündürmektedir, hatta düşündürmekle de kalmayıp iddia ettirmektedir. Örneğin iki farklı metinden fare yılı için yazılanları birlikte okuyalım:

“*Muş yılı gelse delalet eder ki sâl evveli hoşluğla ve **eminlikle** geçüp miyane-i sâlde nem ve bârân ve **ucuzluk olup** nevâhi-i şimalde harp ve kütal ve hûn-rîz çok olup ve **mülûk (u) selatinde gam ve kasavet ziyade ola** ve kış itidal üzere ola ve **muş galebe edüp** ekinlere ziyân ede ve tacirler sermayelerinden zarar edeler ve uğrılar çoğalıp miyan-ı nâsta hile ve hud’a ziyade olup padişah mukarreblerine gazap eyleye ve bu sâlde bir kimesneye râzın söylemek eyü değildir. Eğer bu yılın evvelinde veled vücuda gelse sahib-i hüner ve gayette **zîrek** ve ortasında vücuda gelen **bed-hûy** ve **bed-fiil** ve **bed-girdar** uğrı ola. Âhirinde vücuda gelen yaramaz sözlü ve leciûc ve kezzab ve bî-emanet ola. (Mehmet Çelebi, **Usul-i Ahkam-ı Sal-i Âlem**, Millî Kütüphane, Nu: Yz A 890/1, 18a-18b)”*

“*Kaçan muş yılı gele halk **eminlik** üzere olup rahatta olalar ve yılın evvelinde yağmur olup **ucuzluklar ola** ve meyveler dahi bol ola. Amma kan dökülmek vâki olup **padişahlara gam ve gussa vâki ola** ve kış uzak olup ve **muş galebe edüp** zarar erişdüre ve bu yılda padişahlardan hazer üzere olmak gerek ve her mevlud ki bu yılın evvelinde vücuda gele be-gâyet **zîrek** ola ve amma mariz ola ve ekabir katında sözü makbul ola. Vasatında vücuda gelen mevlud âlim ve merdan ola ve hub-rûy ola. Amma **bed-girdar** ola ve âhirinde vücuda gelen mevlud **bed-hûy** ola demişler. (Millî Kütüphane, Nu: Yz A 3502/4, 250a)”*

Görüldüğü üzere cümleler farklı olsa bile hemen hemen aynı kehanetler söylenmekte hatta bazen -koyulaştırılmış ibarelerde de olduğu gibi- aynı kelimeler kullanılmaktadır. İkinci metin biraz daha kısa tutulmuş olmalı ki bu durum, benzerlikleri bir miktar azaltmaktadır. Fakat benzerliğin bu kadarı bile söz konusu metinlerin aynı kaynaktan alınmış olduğunu söylememize yeterlidir, sanırız. Ancak bu kaynak nedir, kime aittir, Türkçe midir, Farsça mı bunu şimdilik bilemiyoruz.

Kısaca on iki hayvanlı Türk takvimiyle yapılan kehanetler yaygınlığı ve etkililiği dolayısıyla sözlü kültür ortamından sonra yazılı kültür ortamına da geçerek varlığını, belki daha sistematik bir vaziyette, sürdürmüştür. Küçük bir araştırmayla elde ettiğimiz bu metinlerin, daha geniş çalışmalarla başka varyantlarına veya nüshalarına ulaşılma ihtimali oldukça yüksektir. Ulaşılması ise söz konusu kehanetlerin varlığını, Osmanlı yazılı kültür ortamında hangi boyutlarda sürdürmüş olduğunu daha iyi anlamamızı

sağlayacaktır. Kehanet metinlerinin ayrıntılı muhteva analizini şimdilik bir başka çalışma veya araştırmacıya bırakırken meraklısını, “ekler” kısmındaki metinleri okumaya davet ediyoruz.

KAYNAKÇA

Abdülaziz Bey (1995), *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, İkinci Kitap, (Haz.: K. Arısan, D. A. Günay), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Ahkam-ı Sal-i Türkan, Milli Kütüphane, Nu: Yz A 3502/4, yk. 249b-253b.

ARSLAN, A.,- H. YILMAZ (2000). *Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Kehanet*, İstanbul: Karizma Yayınları.

ATALAY, Besim (1939). *Divanü Lügati't-Türk Tercümesi 1*, Ankara: Alaeddin Kral Matbaası.

AYDIN, Mehmet (1995). “Fal”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 12: 134-138.

AYDÜZ, Salim (1993). *Osmanlı Devletinde Müneccimbaşıklık ve Müneccimbaşılar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

AYNAKULOVA, Gülnisa (2007). “Gregoryen Kıpçaklar ve Oniki Hayvanlı Türk Takvimi Üzerine”, *Millî Folklor*, 74: 21-28.

BAYKARA, Tuncer (2001). “Oniki Hayvanlı Türk Takvimi ve Yılın Başlangıcı”, *Türk Dünyasında Nevruz Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, Ankara: AKM Yay.: 33-41.

BOYRAZ, Şeref (2000). “Üç Manzume ve Halkbilimi Açısından Değeri”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, IX: 151-174.

BOYRAZ, Şeref (2002). “Nevruzla İlgili Yeni Yaklaşım Denemeleri ve Nevruzla Kehanet Yapma”, *Folklor / Edebiyat*, 32: 287-296.

BOYRAZ, Şeref (2006). *Fal Kitabı Melhemeler ve Türk Halk Kültürü*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Bursalı Mehmet Tahir (2000). *Osmanlı Müellifleri 1, 2, 3 ve Ahmet Remzi Akyürek, Miftahü'l-Kütüb ve Esami-i Müellifin Fihristi*, Ankara: Bizim Büro Basımevi

BUTANAYEV, V. (1994). “Hakas Takvimi”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, (Çev.: V. Türk, T. Musabayev), 150: 457-468.

ÇAY, Abdülhaluk (1993). *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*, Ankara: TKAE Yayınları.

ÇELEBİ, İlyas (1995). “İslam'da Fal”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 12: 138-139.

DURMUŞ, İlhami (2004). “Eski Türklerde Zaman ve Takvimler”, *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*, Ankara: AKMB Yay., 1-13.

EMİROĞLU, Kudret (1984). “Ay Adları Tarihiçesi”, *Tarih ve Toplum*, 7: 40-45.

FERZELİYEYEV, T. - GASIMLI, M. (1994). *Azerbaycan Folkloru Antologiyası I Nahçıvan Folkloru*, Bakı: Sabah Neşriyatı.

GEREY, Begmırat (2003). “5000 Yıllık Sümer-Türkmen Bağları Tarih, Kültür ve Dil Açısından Bir Çalışma”, <http://www.turkmenhost.com/documents/Gerey/5000.htm>.

GÜNGÖR, İzgi (2004). *Popüler Kültür Ürünü Olarak Fal*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

http://mtad.humanity.ankara.edu.tr/IV-1_Mart2007/04_MTAD_4-1_UfukTavkul25-45.pdf

<http://www.cizzlamafalcafe.com>

İbrahim Hakki (1330). *Marifetnâme*, (Tab ve Naşiri: Kırımî Yusuf Ziya), İstanbul: Matbaa-ı Ahmet Kamil.

İbrahim Hakki, *Ahkam-ı Sal-i Türkan*, Milli Kütüphane, Nu: Yz Cönk 288, yk. 1b-2b.

İbrahim Hakki, *Sal-i Türkan*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Nu: 07 El 2979/7, yk. 64b-66a.

KIRAN, Yavuz (1999). *İslam İtikadı Açısından Fal ve Falcılık*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Mehmet Çelebi, *Usul-i Ahkam-ı Sal-i Âlem*, Millî Kütüphane, Nu: Yz A 890/1, yk. 1b-38a'da 18a-21a.

NERİMANOĞLU, K. V. (2004). “Nevruz ve Mitoloji”, *Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi*, Ankara: AKMB Yay., 217-226.

ÖGEL, Bahaeddin (1993). *Türk Mitolojisi*, 1, Ankara: TTK Yayınları.

ÖZKAN, İsa (2002). “Hakas Türklerinde Halk Takvimi ve Ülü Kün (Nevruz) Bayramı”, *Türk Kültüründe Nevruz Beşinci Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, Ankara: AKM Yay.: 149-159.

Resail-i Ahkam-ı Nücum, Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye Bölümü Nu: 842, yk. 99b-102a.

Risale-i Sâl-i Türkan, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Nu: 515/4, yk. 62a-64a, Farsça.

Rıza Nur (1926). “Türk Takvimi”, *Türk Yurdu*, 4 (19), 1-17.

Rızayî, *Ahkâm-ı Sâl-i Türkân*, Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi Nu: 12417, yk. 2a-3b.

Rızayî, *Ahkâm-ı Sâl-i Türkân*, Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi Nu: 12774, yk. 1a-3b.

Rızayî, *Ahkâm-ı Sâl-i Türkân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü Nu: 3428/2, yk. 2a-4a.

Rızayî, *Nazm-ı Ahkâm-ı Sâl-i Türkân*, Bibliotheque Nationale, Regius, (Cevri İbrahim Çelebi'nin melhemesinin içinde).

SCOGNAMİLLO, G., - A. ARSLAN (2000). *Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Fal*, İstanbul: Karizma Yayınları.

TAVKUL, Ufuk (2007). "Kültürel Etkileşim Açısından Oniki Hayvanlı Türk Takviminin Yayılışı", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, Sayı: 1: 25-45.

TEMİZKAN, Mehmet (2007). "Bir Kuran Falı", *Millî Folklor*, 74: 70-74.

TURAN, Osman (1941). *Oniki Hayvanlı Türk Takvimi*, Ankara: DTCF Yay., İstanbul Cumhuriyet Matbaası.

UZUN, Mustafa (1995). "Falnâme", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 12: 141-145.

YÜCEL, Ayşe (2000). "Nevruzdan Bir Kesit: Fal." *Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, (Hzl.: E. KILIÇ), Ankara: AKM Yay., 405-408.

EKLER

Ek: 1

Teknoloji, "gelecek merakı"nın hizmetinde

Ek: 2

Mehmet Çelebi, Usul-i Ahkam-ı Sal-i Âlem, Millî Kütüphane, Nu: Yz A 890/1, yk. 1b-38a'dan.

18a/ Bilgil ki Hata ve Hutun ve Türkistan âlimleri bu âlemin devrini on iki yıl(a) bölmüşlerdir ve her yılı bir hayvanın hûy ve hısâline nisbet edüp ahkâm irâd etmişlerdir. Pes anlarun ihtiyarınca ve ol güruhun zu'munca kaçan kim **Muş yılı** gelse delalet eder ki sâl evveli hoşluğla ve eminlikle geçüp miyane-i sâlde nem ve bârân ve ucuzluk olup nevâhi-i şimalde harp ve kıtal ve hûn-rîz çok olup ve mülûk (u) selatinde gam ve kasavet ziyade ola ve kış itidal üzere ola ve muş galebe edüp ekinlere ziyan ede ve tacirler sermayelerinden zarar edeler ve

uğrılar çoğalıp miyan-ı nâsta hile ve hud'a ziyade olup padişah mukarreblerine gazap eyleye ve bu sâlde bir kimesneye râzın söylemek eyü değildir. Eğer bu yılın evvelinde veled vücuda gelse sahib-i hüner ve gayette zîrek ve ortasında vücuda gelen bed-hûy ve bed-fiil ve bed-girdar uğrı ola. Âhirinde

18b/ vücuda gelen yaramaz sözlü ve lecüc ve kezzab ve bî-emanet ola.

Sâl-i Gâv Kaçan gâv yılı gele delalet eder yıl evvelinde baş ağrısı, nâzle ve dimağ marazları çok olup ekseri halayık ıztırıp ve havf üzre olalar ve etraf-ı âlemde ve derya kenarlarında ve mağrip ile şimal arasında fitne ve fesat ve nâ-hak kanlar dökülmek vâki ola ve bazı mevazide yağmurlar ve

tolular yağup ra'd berk ve sâikalar olup bazı mamur yerler çekirgeden veya ateşten ve zelzeleden harap ola. Amma tâbistan aylarında ucuzluklar olup Rum vilayetlerinin bazı yerlerinde hareket-i asker vâki olup ve Bağdat vilayetlerinde bazı azim kaleler ve meşhur hisarlar feth olup ekseriya gaziler muğtenim ve şâd-kâm ola ve kış ziyade çok uzak olup ulemâ ve eşrafü'l-izam arasında zâtü'l-cenb ve humma muharrika ve öksürük ve nâzle ekser vâki ola ve bu yılın evvelinde vücuda gelen veled iraktan görücü ve dakik fikirli ve hûb-endiş ve maslahat-gûzar ola amma kendü mühimmatında mühmel ve aher kimesneler işinde mukaddim ola ve bu yıl ortasında vücuda gelen suretli ve güler yüzlü ve işret-i dost ola ve âhir-i sâlde vücuda gelen bî-dest ve gam-nâk ve rencûr ve ebleh ve nâdân ve bî-idrak ola.

Sâl-i Pars Kaçan kim pars yılı gele delalet halk arasında kin ve buğz ve haset ve adavet ve nifak ziyade olup ve şark canibinden bazı harici zuhur ede ve mülûk (u) selatin miyanında ihtilaf vâki ola ve bazı yerde harp ve kıtal

19a/ vâki ola. Lakin tiz vakitte mündefi ola ve hayvanat-ı çar-pâ ve siba' çok helak ola ve bazı yerlerde ziyade zelzele vâki olup ol sebepten çok binalar harap ola ve ekser evkat muztar ve muhtelif yellere esüp deryada çok gemiler gark ola. Bazı ekinlere ve hububata âfet erişe. Hassa üzümde ziyade erişe ve şita şedid ve medid ola ve halk arasında demevî marazlar çok ola ve her veled ki bu yılın evvelinde gele ziyade zîrek ve gayet bahadır ola ve âli-himmet ve azimü'l-kadr ola. Evasıtında gelen begayet hûb-rû ve nîk-hû ola. Âhirinde vücuda gelen ziyade kâhil ola.

Sâl-i Hargûş Halk arasında ceza' (ü) feza' ziyade dine tiz geçe salahiyet üzere ola ve fasl-ı tabistanda canib-i şark ve garbda halk asker hareketından muztaribü'l-hâl olalar ve Kuhistanda zelzele vâki olup bârân bisyâr ola ve bazı emkinede veba vâki ola ve eracif ve zer' ziyana ola ve evailinde vücuda gelen veled bî-vefa ve ikiyüzlü ve gammaz ve lecüc ve bî-karar ola ve evasıtında gelen uzun fikirli ve kem-âvâz ve kalilü'l-basar ola âhirinde gelen saht-ruy ve düşmen-huy kimseye nef'i olmaya ve kalilü'l-ömr ola.

Sâl-i Semek Halk arasında fitne ve fesat ve tünd ü inat ziyade olup ve leşker hareket edüp harp ve kıtal ziyade ola ve arpa ve buğday ziyade ola ve şiddet-i şitadan yemiş ağaçlarına âfet erişe ve yay faslında bârân az olup fasl-ı bahar kar ve sovak

19b/ ile geçe ve kış ziyade. Evvelinde vücuda gelen hûb ve bed-şân ve bed-tab' olup ve saç ve sakalı tizcek ağara. Evasıtında vücuda gelen bî-edep ve bî-haya ve bed-hâh ve bed-tab' ve bî-karar ola. Âhirinde gelen ziyade bî-şerm ve bed-hûy ve bed-

hâh merdum ola ve eğer zen ise fehime ola er ise muhannet ola.

Sâl-i Mâr Yıl kuraklık ile geçüp âhir-i senede seriü'l-inkita' yağmurlar yağmasına ve yılan ve çıyan ve akrep ve müezzi hayvanlar galebe ede ve şita faslında ziyade sovuksular ola ve kurak ola. Buğday ve arpa ve erzen çok ola. Evailinde gelen veled yumuşak sözlü ve dıraz-endişeli ve girân-kâr ola. Evasıtında gelen veled dıraz gamlu ve tama'kâr ve bed-girdar ve bed-huy ola. Evahirinde gelen veled bed-keâm ve bed-ahd ve bed-girdar olup er âlim ve dâna ola.

Sâl-i Esb Cenup tarafından ve nevâhi-i Türkistan'da harp ve kıtal ve hûn-rîz çok vâki ola ve kış katı olup bazı hayvanat helak ola ve bazı meyvelere âfet erişe lakin yaz ekinleri eyü ola bahar faslının ekser günleri burudetle geçe ve bazı taamlar dahi ziyade ola ekser-i halkın meyli sefere ve ticaret ve av şikâr kılmakta olup halk içre malayani sözler ve ahbar-ı eracif çok söylene. Evailinde vücuda gelen tavilü'l-ömr olup padişahlar huzurunda sözü makbul ola ve hem usul-i dâniş ve merdane ve hûb-rûy ola. Evasıtında gelen âli-himmetli dâna ve dâniş-pezir olup ekser-i evkat sefer ve harekette olup ehl-i eşraf ola. Âhirinde hûy-ı bed ve endûh-gin olup hiçbir işte sebatı

20a/ olmaya lakin mütemevvil ola demişler.

Sâl-i Ganem Şark tarafından bir ulu padişah asker cem' edüp yürüyüşte ola ve ol tarafın padişahları birbiriyle muhalefet ve muhasemet kılup Hicaz ve Yemen halkı muztaribü'l-hâl ola ve her yerde fitne ve âşub ve harp ve kıtal eksik olmayup bu yıl sehm-nâk ola. Yani ekseri halka vehm galebe kıla ve bir nice yerde kış katı uzak ola ve bazı ekinlere ve meyvelere âfet erişe ve bazı yerde taam azize ola. Lakin her fesat ki zâhir ola tizcek sakın ola. Ekser-i halk hayrât ve hasenâta râğib ve binaya ve evlüğe meyl edüp halk içre sürur ve refahiyyet galip ola. Evailinde vücuda gelen halîm ve selîm olup daim halvet ve uzlet ve mütevazı' ola. Evasıtında gelen düşmanları çok olup kimesnede vefa bulmaya. Lakin ilm ve edep sahibi ola. Âhirinde gelen ebleh ve kem-akıl olup ve tiz hareketli ola ve ömrü az olup daima halktan nefret tuta ve tatlu sözlü ve ehl-i salah ola.

Sâl-i Maymunda kuraklık ziyade ola ve halk içre hastelik ve at ve katır kısmında illet ve şitada kış ziyade ola ve üzümde âfet erişe ve ağulu canavarlar çok ola ve halk ziyade şetm çeke ve kış tiz gele. Miyan-ı nâsta buğz ve adavet ve muhtelif haberler ve bârân çok ola ve mekr ve duzak çok ve ziyade ola. Evailinde gelen bülend-himmet ve zîrek ve çok söyleyici ve çok bilici mashara

20b/ ve dost-rûy ve düşmen-hûy ola. Evasıtında gelen bed-lisan ve hasud ve dü-rû-gûy Âhirinde

gelen ehl-i dâniş ve nâdân ve bî-iz'ân ve bî-edep ve bî-vefa ola.

Sâl-i Mâkiyân Meyveler çok olup narhlar tefevvukda ola ve şita uzak ola ve hamile avretlere âfet erişe ve asker hareketinden derya kenarlarında ve ulu şehirlerde ve köylerde olan halayık muztaribü'l-hal ola. Evailinde gelen müfsid ve bed-girdar ve a'dâsı bisyar ola ve güler yüzlü ola. Evasıtında gelen kezzab ve muânid ola. Âhirinde gelen lecüc ve bed-fiâl ve tiz-kâr ve mihriban-dost ve gayretlü ola.

Sâl-i Seg Yıl kuraklık olup at ve katır ve çâr-pâ kısmına âfet erişe ve arpa kıymetlü ola ve uğrılar ve haramiler ziyade ola. Yollar kesile ve meyvelere ziyan ola ve şita şedid ola ve harp ve kıtal ve kan dökülmek çok ola ve tâun ve sair ölet çok ola ve kaht u galâ vâki ola ve halk misafir ve garibe adavet üzere ola. Evailinde vücuda gelen bed-tab' ve bed-suhen ve savaşçı ve fakih-i düşmen ola. Evasıtında gelen zîrek ola. Âhirinde gelen şeci' ve vefadar ola.

Sâl-i Hûk Ekabir ve ulemada hastelikler ziyade ola ve taam aziz olup bâzırganlara âfet ede ve miyan-ı mülukda muhalefet olup yağma ve gârât ve harb ve kıtal çok ola. Koyun kısmı çok kırıla ve halk içre nakl ü tahvil ve hareket ve bir mekandan bir mekana rihlet ziyade ola ve göz ağrıları çok ola. Evailinde gelen bed-girdar

21a/ ve bed-hulk olup kendü rey kendüye eyü görine. Evasıtında dür-endiş ve bed-tab' ve müdebbir ola. Âhirinde gelen atasına ve anasına ululayıcı olup haramdan perhiz etmez ola ve rencur ve bahadır ola ve her hayvanın huy ve hasleti ol sâlde halkta ziyade olur deyü hukema-ı Hata ve Hutun ve ukela-ı Çağatay'ın zu'mları bu babda kavi tecrübeleri azimdir.

Ek: 3

Rızayî, Nazm-ı Ahkâm-ı Sâl-i Türkân, Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü Nu: 3428'den.

/2a/ Nazm-ı Ahkâm-ı Sâl-i Türkân

-. -- / . - - / . . - (--)

Cümle işde hüküm Hüdânundur
Sanma asrun yahud zamânundur

Her ne takdir eder olur zâhir
Yok şerîki bu cümleye kâdir

Halk eden bu cihanı ol Mevlâ
Mustafâ hürmetinedir hakkâ

Ola ruhuna sad hezâr selâm
Tâ nihayet bulunca subh ile şâm

Âl ü evlâdına dahi ola hem
Bu salât u selam yine her dem

Meh ü sâl hükmünü beyan edelüm
Kudret-i Hakkı çün ayan edelüm

Hukemâ-ı Hutun rivâyetidür
Deşt ü Çin ü Ugur hikâyetidür

Dahi Kıpçak-zemin eder nakli
İşbu ahkâmı sanmanuz aklî

Ahkâm-ı Sâl-i Mûş
Sâl-i mûşun bu ola ahkâmı
Hak bilür anı olmasın âmî

Kış uzanıp galebe eyleye mûş
Çok ziyan eyleye buna tut gûş

Padişahdan gerekdür ola hazer
Râzı ağyâre dimesin bir er

İşbu yılda dahi toğan evlâd
Zîrek ola ziyâde der üstâd

Cem'-i mala haris ola gâyet
Evvelinde olana bu âyet

/2b/

Ola zâhid dahi ede perhiz
Salih ola ziyâde oğlan u kız

Evsatında toğan bahadır ola
Tama' ehli ola bu sâdir ola

Dahi bed-hû ola bu günde toğan
Olmaya hergiz anda hulk-ı hasen

Âhirinde toğan ola kezzâb
Hem mu'ânid ola ziyade o şâb

İşbu işlerde hep Hüdâ a'lem
Gâibe etme hükm ol epsem

Ahkâm-ı Sâl-i Gâv
Sâl-i gâv olsa çok ola haste
Hastelik gûne gûne işkeste

Kış katı olup cenk ola zâhir
Her taraftan adû ola bâhir

Padişaha erişe çok zahmet
Sular arta dahi ola rahmet

Ola ni'met ziyâdesiyle tamâm
Gark ola ni'met içre hâs ile 'âm

Evvelinde toğan ola dâna
Hurde-bîn hurde-dân ola ammâ

Nef'i olmaya bilgisinden anun
Kendüye zerre denlü ol cânun

Gayriler fâide ede andan
Kurtula nice derd ile gamdan

Ortasında toğan ola mahbûb
Ola dahi küşâde vü mergûb

Âhirinde toğan çeke çok gam
Derd ü renc ile geçine her dem

Ahkâm-ı Sâl-i Peleng

Olsa idi eger ki sâl-i peleng
Halk adâvet ile ola dil-teng

Her tarafda ölüm ola peydâ
Harb ü fitne dahi nice gavgâ

Hem havâric hurûc ede ol yıl
Padişah begler olalar teng dil

Birbiriyle ede hilâf u cedel
Ahd ü peyman bozula ola kesel

Evvelinde toğan bahadır ola
Pek şecî' ola öyle nâdir ola

Bula ni'met ziyâde ol âdem
Ölünce o kişi çekmeye gam

Evsatında toğan güzel yüzlü
Ola dahi ziyâde hoş sözlü

Âhirinde toğan ola câhil
Buğday añlılığa ola mâil

İşbu ahkâma hep Hüdâ a'lem
Gâibine nice hükme ede âdem

Ahkâm-ı Sâl-i Hargûş

Sâl-i hargûşa işbudur ahkâm
İşbu yıl içre olmasun evhâm

/3a/ Mîve ni'met katı ziyâde ola
Ba'zı yerde demişler âdem öle

Geçe hoşluk ile ziyâde şitâ
İ'tidâlde geçe bahar ammâ

Şark u garbda ola veba zâhir
Tîz geçe lütf-ı Hak ola zâhir

Evvelinde toğan bunun dâim
Sözü üstünde pâk ola kâim

Ola fikri anun ziyâde dıraz

Pek muharrik ola sükûnu da az

Ortasında toğan vasat hâli
İ'tidâl üzre ola ahvâli

Âhirinde toğansa bî-hûde
Kimseye nef'i olmaya dûde

Ahkâm-ı Sâl-i Neheng

Ger olursa o sâl sâl-i neheng
Fitne harb ola çok fesâd ile ceng

Evvelinde toğan ola zâhid
Ni'meti ola hem katı zâid

Tîz ağara velî sakalı anun
Çeke derd (ü) gamını dünyanun

Evsatında toğan ola bed-hû
Âhirinde toğan edepsiz rû

Hem muhannet ola Hüdâ a'lem
Tab'ı bed-hû ola ol âdem

Ahkâm-ı Sâl-i Mâr

Sâl-i mâr olsa yine bil o yıl
Hükmü budur yine anun ey dil

Yıl kuraklık ola yemiş dahi az
Gayrı et'ime çok ola mümtaz

Yırtıcı canavar ola ekser
Ba'zı yerde veba ola ekser

Evvelinde toğan ola hâmûş
Toğru sözlü ola veli et gûş

Evsatında toğan mülâyim ola
Hem ağır başlı fikri dâyim ola

Âhirinde toğan ola râst-gûy
Ammâ bed-'ahd ola dahi bed-hûy

Ahkâm-ı Sâl-i Esb

Sâl-i esb olsa budur ahkâmı
Ola harb u kitâlin eyyâmı

Cânib-i Türkde saçıla kanlar
Telef ola yazık nice canlar

Kış ziyâde şedîd ola ese yel
Mîveye erişe zarar ol yıl

Pek sovuklar ola bahar faslı
Nice tüccâr ölüp ola yaslı

Evvelinde toğan ola kâmil
Dahi dâna ola ziyâde o yıl

Evsatında toğan ola gammad
Ebleh ola ziyâde bilmeye naz

/3b/ Âhirinde toğansa kin tuta çok
Dahi bed-hûy ola nazîri yok

Ahkâm-ı Sâl-i Gûsfend
Gûsfend yılınun budur hükmi
Kış uzun olsa şiddeti katı

Erişe cümle galleye âfet
Düşe halk korkuya gide rahat

Cenk ü âşub ola halâyıkda
Meyl-i hayrât ola bu mahlukda

Evvelinde toğan ola mal-dâr
Hûb ola hûyu ol kesin her bâr

Evsatında toğan kamu nâsa
Hayr-hâh ola görmeye tasa

Âhirinde toğan ola nâdân
Ömrü az ola hikmet-i Yezdân

Ahkâm-ı Sâl-i Maymun
Sâl-i maymun olur ise ol sâl
Hastelik artuk ola budur hâl

Yağmur olmaya kuruluk ola pek
Cem' olup meşveret ede nice tek

Evvelinde toğan ola dâna
Bî-vefâ ortada toğan cânâ

Âhirinde toğan ola hoş-hûy
İşbu sâlin yine hükmünü tuy

Ahkâm-ı Sâl-i Murg
Sâl-i murg olsa çok ola emrâz
Kış ziyâde olup gele geç yaz

Evvelinde toğan ola zîrek
Lîk gâyet marîz ola ol yek

Hâsıl etdiği tîz gide elden
Kala muhtaç heman ala elden

Evsatında toğan ola müfsid
Düşmeni çok ola anun lâ-büd

Âhirinde toğan ede şefkat
Ola dostu ziyâde bu hikmet

Ahkâm-ı Sâl-i Seg
Sâl-i segde ola hubûbât az
Mîveler çok ola heman ol yaz

Kış katı ola uğrılar ekser
Hem devabda ölüm ola bed-ter

Ola tâ'un dahi hazan vakti
Cenk ü harb u kîtâl ola katı

Evvelinde toğan ola nâdân
Evsatında toğansa gammadân

Âhirinde toğan o bâtıldur
Lîk heybetlüdür ya câhildür

Ahkâm-ı Sâl-i Hûk
Sâl-i hûkun dahi budur hükmi
Olsa tüccâr içinde havf çok mu

/4a/ Cümle mezru' o yılda sâlim ola
Arta ni'met ziyâde dâim ola

Beglerin ortasında ola şikâk
Nice yağma vü gâret ile nifâk

Çok halâyık kaça bundan hep
Gide âher mekâna ol yab yab

Müşkil ola ra'yyetin hâli
Tağıla döküle nice mâlı

Evvelinde toğan ola câhil
Evsatında toğan vasat hâsıl

Âhirinde toğarsa ehl-i hevâ
Dahi bed-tab' ola o âdem tâ

Cümlesin Hak bilür bu ahkâmın
Var ise zerre denlü iz'ânın

Hâtîme
İşbu nazmı Rızâyî'ye teklîf
Eyledi yâr-ı gârı cildi zarîf

Etmedi red sözün o yârânın
Hükmüne kâil oldu ihvânın

İkisine Hüdâ ede rahmet
Bâ-husûs cümle müslime kat kat

Aksarayîdürür Rızâyî fakîr
Kâdir olduğun etmedi taksîr

Ola ma'zûr efendi 'aybı ile
Garazı bir du'â-yı hayrî bula

Ek: 4

Ahkam-ı Sal-i Türkan, Millî Kütüphane, Nu: Yz A 3502/4, yk. 249b-253b.

249b/ Hâzâ Ahkâm-ı Sâl-i Türkân Budur**250a/ Fasl-ı Evvel Sâl-i Muş**

Kaçan muş yılı gele halk eminlik üzere olup rahatta olalar ve yılun evvelinde yağmur olup ucuzluklar ola ve meyveler dahi bol ola. Amma kan dökülmek vâki olup padişahlara gam ve gussa vâki ola ve kış uzak olup ve muş galebe edüp zarar erişdüre ve bu yılda padişahlardan hazer üzere olmak gerek ve her mevlud ki bu yılun evvelinde vücuda gele be-gâyet zîrek ola ve amma mariz ola ve ekabir katında sözü makbul ola. Vasatında vücuda gelen mevlud âlim ve merdan ola ve hub-rûy ola. Amma bed-girdar ola ve âhirinde vücuda gelen mevlud bed-hûy ola demişler. Allahu a'lem.

İkinci Fasil Sâl-i Ut Yani Gâv

Çün gâv yılı gele bu yıl mariz ve zahmet ola ve kış muhkem ola ve bazılar yumşak ola demişler. Ekber iklimde harp âşub ola. Amma tizcek def' ola ve halk zahmet çeke ve yağmurlar çok ola ve güz

250b/ nimetleri bol ola ve bazı yerlerde cenk vâki ola ve dört ayaklu hayvanlar sahiplerine ziyan ede ve her mevlud ki bu yılun evvelinde vücuda gelen mevlud beyne'n-nas makbul ola ve halka sa'y edeci ola. Vasatında vücuda gelen mevlud hûb-rûy ve sahib-i devlet ola. Amma a'dâsı çok ola ve âhirinde vücuda gelen mevlud gam-nâk ve melul ola.

Üçüncü Fasil Peleng Yani Pars

Çün pars yılı gele gazap ve intikam çok ola ve kış yavuz olup devâbb çok öle ve bay fasl-ı himmette ola ve zemin-i İran'da havariç huruc edüp ve padişahlar beyninde muhalefet olup cenk vâki ola ve dağlarda zelzeleler vâki ola ve yırtıcı canavarlar peyda olup nas zahmet çekeler ve bazı yerlerde fitneler vâki ola ve kanlar döküle ve nebatâta âfet erişe ve her mevlud ki bu yılun evvelinde vücuda gele zîrek ve bahadır ola ve bülend-himmet ola ve hûb-rûy ola ve eyü sözlü ola

251a/ ve vasatında vücuda gelen mevlud hûb-suret ve nigâr-dest ve kesirü'r-rızk ola ve âhirinde vücuda gelen mevlud bed-tab ' ola. Allahu a'lem.

Dördüncü Fasil Sâl-i Hargûş Yani Tavşan Yılı

Çün sâl-i hargûş gele nimet ve meyve çok ola ve bazı diyarlarda tâun ve kesr-i mevt vâki ola ve kış hoşlukla geçe ve güz evveli sovak ola ve bahar ve yay fasl mutedil ola ve cânib-i garpta teşviş çok ola ve tolu çok yağa ve erâcif haberler çok vâki ola ve her mevlud ki bu yılun evvelinde vâki ola müsta'mel ve bî-vefa ola, sâdiku'l-kavl olmaya ve vasatında vücuda gelen mevlud şirin-zebân ola ve âhirinde vücuda gelen mevlud kesirü'l-kelam ve bî-nef' ola. Allahu a'lem.

Beşinci Fasil Sâl-i Luy Yani Neheng

Çün sâl-i luy gele cenk ve fitne çok olup kan döküle ve yağmur ve kar kalil ola ve ağaçlara sovakdan âfet erişe ve sovak muhkem olup

251b/ kış yavuz ola ve arpa buğday ziyade ola. Amma tar ve az ola ve her mevlud ki bu yılun evvelinde vücuda gelen mevlud bed-tab' ola ve vasatında vücuda gelen mevlud bed-hulk ve bed-siret olup bir yerde karar etmez ola ve âhirinde vücuda gelen mevlud bed-hûy ve bî-rahm ola. Eğer erkek olursa mihnet-kâr ola ve eğer dişi olursa lağ ehli ola. Allahu a'lem.

Altıncı Fasil Sâl-i Mâr Yani Yılan

Çün sâl-i mâr gele kuraklık olup meyveler az ola ve bazılar katında kış yavuz ola ve halkta tâun ve havf çok ola ve taam ucuz ola ve halkta çiban çok ola ve yılan sebebinden çok adamlar fevt ola ve her mevlud bu yılun evvelinde vücuda gele sükutu galip ola ve zihni hûb ve halîm ola. Amma halktan nef' az ola ve vasatında vücuda gelen mevlud bed-tab'

252a/ ve kindar ola ve âhirinde vücuda gelen mevlud kubh-kelam ve bî-ahd ola. Allahu a'lem.

Yedinci Fasil Sâl-i Esb Yani At Yılı

Ve bazılar bunda demişler çün sâl-i esb gele Türkistan tarafında cenk ve cidal olup kan döküle ve kış muhkem ola ve bazılar katında yeller çok ese demişler ve hayvanat(a) helaklik vâki olup ve meyvelere âfet erişe. Amma güz ekini eyü ola ve ekabirde mevt çok ola ve bahar fasl sovak ola ve her mevlud ki bu yılun evvelinde vücuda gele mariz ola. Amma sözü sultanlar katında makbul ola ve vasatında vücuda gelen mevlud âlim ve merdane ve cömert ola ve âhirinde vücuda gelen mevlud bed-tab' ve gam-nâk ve ömrü meşakkatle geçe. Allahu a'lem.

Sekinci Fasil Sâl-i Gusfend Yani Koyun Yılı

Çün sâl-i gusfend gele hastalıklar çok ola ve kış muhkem ola ve bazı katında yumşak ola demişler ve ziraa âfet erüp halka ıztırap vâki ola ve havf fitne çok

252b/ ola ve yağmurlar çok ve zahmet eder ve her mevlud ki bu yılun evvelinde vücuda gele güzel yüzlü ve şirin sözlü ola ve kesirü'r-rızk olup âlim ola. Amma amelinde kendüye nef' olmaya ve vasatında vücuda gelen mevlud hûb-rûy ve çâpük-süvâr ola. Amma mariz ola ve kasîrû'l-ömr ola.

Dokuzuncu Fasil Sâl-i Biçin Yani Maymun

Çün sâl-i maymun gele yıl kurak olup hastalık çok ola. Ata ve deveye mariz çok ola ve hırsızlar çok ola ve yol kesiciler çok ola ve üzüm az ola ve şahlar birbiriyle cenk edeler ve kış muhkem olup ve reâyâ havf ve zulmdede ola ve her mevlud ki bu yılun evvelinde vücuda gele âlim fâzıl ve halîm ve hûb-rûy ola ve vasatında vücuda gelen mevlud hasûd ola ve âhirinde vücuda gelen mevlud bed-tab' ve bî-vefa ola.

Onuncu Fasil Sâl-i Murg Yani Tavuk

Çün sâl-i murg gele narh bahalu ola ve kış sovak ola ve bazı katında yumşak ola demişler ve yüklü avretlere âfet ere ve her mevlud ki bu yılun evvelinde

253a/ vücuda gele zîrek-tab' ola. Amma rızkı ve kisbi az olup nesne cem' edemez ola ve vasatında vücuda gelen mevlud müfsit ve yaramaz ola ve adûsu çok ola ve âhirinde vücuda gelen mevlud merhamet ve şefkat sahibi ola. Allahu a'lem.

On Birinci Fasil Sâl-i Seg Yani Köpek

Çün sâl-i seg gele yıl kurak vâki ola ve meyveler ucuz ola ve hayvanatta hastalık vâki ola ve yollar haramîlik ola ve kış uzun ola ve hastalar çok öle ve her mevlud ki bu yılun evvelinde vâki ola bed-tab' ve münafık ola ve vasatında vücuda gelen mevlud bahadır ola ("ve âhirinde...." kısmı yazılmamış)

On İkinci Fasil Sâl-i Hûk Yani Toñuz

Çün sâl-i hûk gele bu yılda hastalık çok ola ve galleye âfet (erişe) arpa az ola ve sâir nimet çok ola ve kış uzun ola. Yani yavuz ola ve baş ağrusu çok ola ve hırsız çok ola ve koyun çok kırıla ve şark tarafında halka tefrikalar ve hâl-i reâyâ perişan ola ve her mevlud ki bu yılun evvelinde vücuda gele nâdân

253b/ olup ve bed-girdar ola ve vasatında vücuda gelen mevlud bahadır olup ve ehl-i cenk ola ve âhirinde vücuda gelen mevlud bed-tab' ola demişler. Allahu a'lem zâlike takdiri'l-aziz. Lâ ya'lemü'l-gaybe illallahü'l-âlim.

Ek: 5

İbrahim Hakkı, (1330), Marifetnâme, (Tab ve Naşiri: Kırımî Yusuf Ziya), İstanbul: Matbaa-i Ahmet Kamîl, s. 136-138.

Zamanın on iki hayvan üzerine deveran edip her sene birine müşabih gelmekle tebeddülâtından vech-i arzda olan tesiratın bildirir. Ey aziz malûm olsun ki, hukema-ı Hindistan zamanın on iki hayvan üzerine deveran edip yılda birinin hulkuyla muttasıf olup ehl-i cihana böyle emr-i Hak ile siriyyanın bulup tecrübe ve imtihan ile ahkam-ı tesiratın ispat etmişlerdir ve ahali-i Türkistan umumen ana itibar edip ahkamıyla gitmişlerdir. Anunçün ahkam-ı zamanı sâl-i Türkistan ismiyle tesmiye etmişlerdir. Pes ahkam-ı zamanı beyan eden manzumemiz bunda tahrir olunmak münasip görülmüştür.

NAZM

-. - - / . . . - / . . . - (- -)

Allah adı hoş işler evvelidir
Her dem Allah diyen kişi velîdir

Hamdülillah dahi salât u selam
Fahr-ı kevneyn ü âline be-devam

Ba'de ism-i ilah ve hamd ü salât
Sâl-i Türk oldu seksen üç ebyât

Hakkı der sâl-i Türkü nazm ettim
Nisbet-i hükm ü remzine yettim

Cümle ahkâmı sâl-i Türkanı
Hukemâ mezhebince bil anı

Hukemâ kavlin itikad edemem
Hem de küllî yalan deyip gidemem

Ekser ahvâle vâkif olmuşlar
Akl ile tecrübeyle bulmuşlar

Sâl-i Türkan ki devri dâimdir
On iki canavarla kâimdir

Yılda bir canavar huyuyla revân
Muttasıl ola cümle hulk-ı zamân

Faredir pes bakarla kaplandır
Sonra tavşan semekle yılandır

Andan attır ganemle maymundur
Murgdur segle hûk ol oyundur

Bin yüz altmış beş oldu çünkü bu yıl
İki bin altmış üçte Rumî yıl

Mah-ı âzerde oldu altmış ü çâr
Otuz üç yılda bir tedahülü var

Olsa âzerle bir muharrem hem
Sâl-i hicrin birini tarh et o dem

Bilmek istersen olduğun sâli
Nisbeti kangı canavar hâli

Bak bu tarih-i hicrîde o sâl
Vâki olan sinin Rumîden al

Evvel üç sâli tarh kıl be-neşât
Sonra on ikişer edip iskât

Kaç sene kalsa fareden başla
Bir sene her birine bağışla

Kangı hayvanda âhir olsa heman
Ol yılın hâkimidir ol hayvan

Yıldır üç fasl ve evveli dört ay
Dört ay ortası dört ay âhiri say

Sâl-i şemsiledir çü nisbet-i hâl
İbtidâ-yı hameldir evvel-i sâl

Bulsa bir kimse doğduğu sâli
Bilinir tab' u huy u ahvâli

Çün gelir sâl-i fare hoşluk ola
Evsat-ı sâlde çok yağışlık ola

Âhir-i sâlde fitneler uyanır
Cenk olur niceler deme boyanır

Kışdır hem dıraz ve hem serma
Fareler galleyi eder yağma

Doğsa mevlüd fi evail-i sâl
Zîrek olur ziyade hûb hısâl

Ol yılın evsatında doğsa veled
Dediler ol yalancıdır huyu bed

Âhir-i sâlde doğsa bed-girdâr
Olur ol hasud ve hem mekkâr

Çün bakar sâli gelse bimârî
Çok olur hem suda'adan zârî

Fitnelerden mülûk olur gam-nâk

Çar-pâ nev'ine erişe helâk

Kışı müşted olur dahi kütâh
Meyveler hem soğuktan ola tebâh

Evvel-i sâlde doğsa kız ya oğul
Gayriler işine olur meşgul

Evsatında doğan olur pür-nûr
Zîrek ü hub-ruy u hem mesrûr

Âhir-i sâlde doğsa peyveste
Gönlü gamlı olur teni haste

Çünkü kaplan yılı gelir be-te'ab
Halka düşer adavet ile gazab

Nâsa çok nakz-ı ahd olur pîşe
Pes düşer cümle havf u teşvîşe

İhtilaf-ı mülûk olur o zaman
Isıran canavar çok olur ol an

Zelzele ola bazı sahrada
Keştiye âfet ere deryada

Kışı kısa ziyade soğuk ola
Gözeler nehrler suyu çok ola

Ol yılın evvelinde doğan uşak
Âli-himmetlidir yüzü yumuşak

Evsatında doğarsa kâmil olur
Âhirinde ceban u kâhil olur

Çünkü tavşan yılı olur vüs'at
Çok olur meyvelerle her ni'met

Sulh ile dola hep zemin ü zaman
Halk sıhhatle bula emn ü eman

Hoş kışı mutedil baharı bahar
Yazı yaz çar faslı hub u nigâr

Evvel-i sâlde doğsa malı olur
Bed-huy olur velî vefalı olur

Evsatında doğan olur yahşi
Âhiri mekser ola hem vahşi

Çünkü mâhî yılı gelir bisyâr
Ola harb ile fitneler bî-dâr

Gendüm ü cev çoğ ola hem erzân
Kim kesîr ola berf ile bârân

Kışı gayet dıraz olur hem serd
Kim ziyan eyleye ağaçlara berd

Ol yılın evveli doğan nâ-çar
Ahmak u bed-güher olur bed-kâr

Evsatında doğan halîm ola nerm
Âhiri bed-huy ola hem bî-şerm

Çün gelir nevbetiyle sâl-i yılan
Her ta'amın bahası ola giran

Kış gayetle nerm ve kısa olur
Kaht olup her gönülde gussa olur

Evvel-i sâl doğan olur hâmuş
Bilgili sözleri hem işleri hoş

Evsatı doğan ola bed-etvar
Âhiri bed-şekil olur bed-kâr

Çün gelir sâl-i esb bâ-şer ü şûr
Eyleye cenk ü harb ve fitne zuhûr

Sayfı hoş zer' ü galle çoğ ola pâk
Çâr-pâya erişe renc ü helâk

Kış nerm ü dıraz olur gayet
Erişe meyve cinsine âfet

Evvel-i sâl doğan çeker zahmet
Hem olur pür-muhabbet ü hikmet

Evsatı yahşi işlidir hoş-huy
Âhiri gamlı bed-huy u bed-guy

Çünkü sâl-i ganem gelir gam-nâk
Keştiler bahr içinde bula helâk

Harb olur sürat ile sulhu bulur
Hayr u ihsana sa'y eden çoğ olur

Kış nerm ü dıraz olur vâki
Evvel-i sâl doğan olur nâfi

Evsatında doğandır âsûde
Âhir olur pelîd ve fersûde

Çünkü maymun yılı gelir hayırsız
Çoğ olur yankesici hem pîrsiz

Ol sene halka çok sitekler olur
Hastelik eşter ile esbi bulur

Kış gayet kasîr ü soğuk ola
Ineb az dişile yiyiciler çok ola

Evvel-i sâl doğan olur bed-ruy
Lîk handan u şad olur hoş-huy

Evsatında doğarsa olur hasûd

Âhirinde doğan olur bî-sud

Sâl-i murg olsa hastelik yoğ ola
Galle erzan ve meyveler çoğ ola

Kış nerm ü dıraz olur gayet
Hamile zenlere erer âfet

Evvel-i sâl doğanda hüsn ü cemal
Olur az kısmeti fakirü'l-hâl

Evsatı müezzî halk ona düşman
Âhiridir sehi sever mihman

Çünkü it sâli gelse galle vü nan
Hem aziz ola hem bahası giran

Çoğ olur mevt ü katl-i insanî
Hem de düzd-i muhill ü şeytanî

Kış hafif ola meyveler hem ucuz
Kışta emn ü eman olur şeb ü ruz

Evvel-i sâlde doğsa kız ya oğul
Ola bed-guy u hem haris ü ekûl

Evsatında doğan eder gavga
Âhirinde kanaat ede vefa

Çün gelir sâl-i hûk olur haste
Emir ü a'yân-ı şehr peyveste

Padişahlar aralarına hilaf
Vâki olup çok ola cenk ü mesaf

Çoğ olur hınta vü şa'îr kalîl
Âfet eyler dariya hem ta'cîl

Halk yerden yere kona vü göçe
Hem re'âyâ müşevveş ola kaça

Çok olur anda düzd ü tarraran
Ola kış nerm hem dıraz o zaman

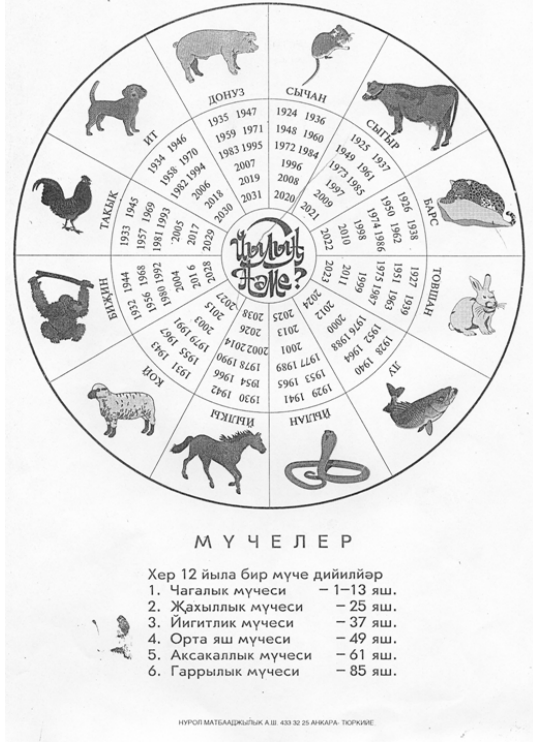
Evvel-i sâlde doğsa bir ferzend
Olur ol tiz-gûy u hîş-pesend

Evsatında doğarsa kâzib olur
Âhirinde halîm ü râgib olur

Hem olur sâl-i fare devr-i zaman
Hoş bu tertip ile eder deveran

Hulkı fehm eyledinse ey Hakkı
Mâsivâyı yok anla bul Hakk'ı

Ek: 6

Türkmen Medeniyeti Dergisinden 12 hayvanlı yılları gösteren şema ve insan ömrünün müçeleri

Ek: 7

Rızayî'nin manzumesinin *Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü Nu: 3428'deki* nüshasının ilk sayfası